

Η Σφαγή της Χίου, ελαιογραφία σε καμβά, Αποδίδεται στον G. Courbet (1819-1877), αντίγραφο έργου του Eug. Delacroix (1798-1863)

The Massacre of Chios, oil on canvas, attributed to G. Courbet (1819-1877), replica from the painting of Eug. Delacroix (1798-1863)

Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄

Πρεσβεία της Ελλάδος στην Κύπρο

Χορηγός της Έκθεσης

“Απ’ τα κόκκαλα βγαλμένη... 190 χρόνια από την Επανάσταση του 1821. Η συμμετοχή της Κύπρου”

Αίθουσα Προσωρινών Εκθέσεων Βυζαντινού Μουσείου
Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄

29 Μαρτίου - 30 Σεπτεμβρίου 2011

Επιμέλεια Έκθεσης - Καταλόγου:
Δρ Ιωάννης Α. Ηλιάδης

Λευκωσία 2011

Archbishop Makarios III Foundation

Embassy of Greece in Cyprus

Sponsor of the Exhibition

“Risen from the sacred bones... 190 years from the Revolution of 1821. The contribution of Cyprus”

Hall of Temporary Exhibitions of the Byzantine Museum
of the Archbishop Makarios III Foundation

29 March - 30 September 2011

Curator of the Exhibition - catalogue:
Dr Ioannis A. Eliades

Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου

Χαιρετισμός της Α.Μ. του Αρχιεπισκόπου Κύπρου κ.κ. Χρυσοστόμου Β΄

Θερμά συχαίρουμε το Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, την Πρεσβεία της Ελλάδος στην Κύπρο και την Τράπεζα Eurobank EIG Κύπρου για τη συνδιοργάνωση της Έκθεσης *«Απ' τα κόκκαλα βγαλμένη... 190 χρόνια από την Επανάσταση του 1821. Η συμμετοχή της Κύπρου»*.

Η Έκθεση αποτελεί συμβολική απόδοση τιμής και ευγνωμοσύνης προς τους αθάνατους ήρωες της Εθνεγερσίας. Μέσα από τα εκθέματά της, διαγράφει, ακόμη, τη σημαντική συμβολή της νήσου μας στον αγώνα του 1821. Επιβεβαιώνει, ακόμη, η Έκθεση ότι είμαστε ένας λαός με ιστορική μνήμη και με συναίσθηση της σπουδαίας σύστασης του Πολύβιου: *«μηδεμίαν έτοιμοτέραν είναι διόρθωσιν τοις ανθρώποις της τών προγεγενημένων πράξεων έπιστήμης»*. Δηλαδή, δεν υπάρχει αποτελεσματικότερος τρόπος να αποφεύγουμε τις ασχήμιες και τα λάθη της Ιστορίας, από το να τη μελετούμε και να διδασκόμαστε απ' αυτήν. Και ακριβώς, μέσα στην κρισιμότητα των καιρών, τους οποίους διέρχεται το εθνικό μας πρόβλημα, το 1821 αποτελεί *«αθάνατο κρασί»* λεβεντιάς και ελευθερίας.

Τονίζουν μερικοί ότι είμαστε λίγοι και αδύνατοι. Γι' αυτό και θα πρέπει να δούμε την πραγματικότητα. Ο Ίων Δραγούμης, όμως, αντλώντας μηνύματα και διδάγματα από την Εθνεγερσία, διαμηνύει προς όλους: *«Ο καθένας πρέπει να ξέρει ότι σ' αυτόν έλαχε να σώσει την πατρίδα του. Έτσι, θα προσπαθούν πολλοί και θα την σώσει όποιος μπορεί!»*

Χαιρετίζοντας την Έκθεση, θα συνεχίσουμε τον αγώνα μέχρι τη δικαίωση, εμπνεόμενοι από τη διαβεβαίωση του Αρχιεπισκόπου και Εθνομάρτυρα Κυπριανού:

Holy Archbishopsric of Cyprus

Greeting by His Beatitude the Archbishop of Cyprus Chrysostomos II

We warmly congratulate the Archbishop Makarios III Foundation, the Embassy of Greece in Cyprus and the Eurobank EFG for organizing the Exhibition *«Risen from the sacred bones...190 years from the Greek revolution of 1821 - The contribution of Cyprus»*.

The Exhibition symbolically pays tribute and expresses gratitude to the immortal heroes of the Greek War of Independence. Through its exhibits, it also outlines the important contribution made by our island to the Revolution of 1821. Moreover, the Exhibition reaffirms that our people possess historical memory and are aware of Polyvios' great advice. "There isn't a more effective way to avoid improprieties and the mistakes of history from studying and drawing lessons from it". And indeed in the critical times our national issue is passing through, 1821 is "the immortal wine" of bravery and freedom.

Some people claim that we are only a few and week at that. For this reason we have to face reality. Ion Dragoumis, however, drawing teachings from the national revolution sends the message to all of us: "Everyone should know that the duty to save his country fell to his lot. In this way, many will try and our country will be saved from anyone who can".

Welcoming the holding of the Exhibition, we want to reaffirm that we shall continue the struggle for vindication inspired by the words of our national martyr Archbishop Kyprianos:

«Η Ρωμισούνη εν φυλή συνότζιαιρη του κόσμου.
Κανένας εν ευρέθηκε, για να την ιξηλήψει!
Κανένας, γιατί σιέπει την που τάψη ο Θεός μου.
Η Ρωμισούνη εν να χαθεί, όντας ο κόσμος λείψει»!

Ευχέτης προς Κύριον

Γι' ο Κύριος χρυσόσχημα

Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου,
29 Μαρτίου 2011.

*«The Greeks are a race as old as the world.
No one has lived to annihilate it,
No one, because God shelters it from high above.
The Greek race will vanish only when the world ends!*

supplicant before God

Γεώργιος Χρυσόστομος

Holy Archbishopric of Cyprus
29 March 2011

Πρεσβεία της Ελλάδος στην Κύπρο

Χαιρετισμός του Πρέσβη της Ελλάδας στην Κύπρο

Η έκθεση «Απ' τα κόκκαλα βγαλμένη... 190 χρόνια από την Επανάσταση του 1821. Η συμμετοχή της Κύπρου» διοργανώνεται από το Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' και την Πρεσβεία της Ελλάδος σε συνεργασία με την Τράπεζα EFG Eurobank από 29 Μαρτίου 2011 μέχρι 30 Σεπτεμβρίου 2011. Τα εκθέματα της Έκθεσης προέρχονται κυρίως από τις Συλλογές της Πινακοθήκης του Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' και πλαισιώνονται με έργα και κειμήλια από την Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου, την Πρεσβεία της Ελλάδος, τα Μουσεία Λαϊκής Τέχνης και Αργυροχρυσοχοΐας της Εταιρείας Κυπριακών Σπουδών, το Αρκαδικό Μουσείο Τέχνης και Ιστορίας (Λεβίδι Πελοποννήσου), τις Συλλογές Θεόδουλου Θεοδούλου και Ανδρέα Πιτσιλλίδη, καθώς επίσης με βιβλία από τη Βιβλιοθήκη του Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' και τις προσωπικές βιβλιοθήκες του Γεωργίου Μύαρη και του καθηγητή Χαράλαμπου Γ. Χοτζάκογλου.

Η έκθεση φιλοδοξεί να παρουσιάσει στο κοινό της Κύπρου και ιδιαίτερα στους νέους μας, την πιο κρίσιμη και αποφασιστική ιστορική περίοδο του Νεότερου Ελληνισμού, που οδήγησε στην απελευθέρωση της Ελλάδας, από τις παραμονές της Παλιγγενεσίας και τον Ελληνικό Διαφωτισμό έως τη δημιουργία του Ελληνικού κράτους. Παράλληλα προβάλλεται η πολυσχιδής συμμετοχή της Κύπρου στον αγώνα του 1821: την αφύπνιση του Ελληνισμού της Κύπρου, την ενεργό στήριξη των Φιλικών, το μαρτυρικό θάνατο του πρωτομάρτυρα Αρχιεπισκόπου Κυπριανού και τη συμμετοχή Κυπρίων στην Επανάσταση.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους οργανωτικούς φορείς της έκθεσης ζωγραφικής «Απ' τα κόκκαλα βγαλμένη... 190 χρόνια από την Επανά-

Embassy of Greece in Cyprus

Message by the Ambassador of Greece in Cyprus

The exhibition «*Risen from the sacred bones... 190 years from the Greek Revolution of 1821 - The contribution of Cyprus*» is being organised from the Archbishop Makarios III Foundation, in collaboration with Eurobank EFG and the Embassy of Greece from 29 March 2011 to 30 September 2011. The exhibits come mainly from the Collections of the Archbishop Makarios III Foundation's Art Gallery and are accompanied by works and heirloom from the Holy Archbishopric of Cyprus, the Embassy of Greece, the Folk Art Museum and the Silverwork and Goldsmithing museum of the Society of Cyprus Studies, the Arcadian Museum of History and Art (Levidi Peloponnese) the collection of Theodoulos Theodoulou and Andreas Pitsillides (Lefkosia), as well as books from the personal libraries of Georgios Myaris and professor Charalambos Chotzakoglou.

The aim of the exhibition is to present to the Cyprus public and particularly to our youths the most critical and decisive historical period of Modern Hellenism, which led to the liberation of Greece, from the eve of the National Regeneration and the Greek Enlightenment to the creation of the Greek state. At the same time it projects Cyprus' multi-faceted contribution to the Greek War of Independence: the awakening of the Greeks in Cyprus, the active support given to Filiki Eteria, the martyred death of Archbishop Kyprianos and the participation of Cypriots in the Revolution.

I would like to express my thanks to the organisers of the painting exhibition «*Risen from the sacred bones...190 years from the Greek Revolution of 1821 - The contribution of Cyprus*», the Archbishop

σταση του 1821 - Η συμμετοχή της Κύπρου», το Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, την Τράπεζα EFG Eurobank και προπαντός τους συλλέκτες για την προσφορά των έργων.

Η έκθεση αυτή πραγματοποιείται στο πλαίσιο του Προγράμματος Πολιτιστικής Δράσης της Πρεσβείας της Ελλάδος στην Κύπρο, το οποίο εδράζεται στη πεποίθηση μας ότι η Ιστορία, η Τέχνη και ο Πολιτισμός μας, θα πρέπει να προβάλλονται, γεγονός που επιδιώκουμε σταθερά, αναδεικνύοντας τη διαχρονική δυναμική τους, ως βασικό συστατικό στοιχείο του ευρωπαϊκού πολιτισμού, αλλά και ως ουσιαστική ελληνική συμβολή με οικουμενική αξία στον παγκόσμιο πολιτισμό.

Είμαι βέβαιος πως οι επισκέπτες της έκθεσης, θα εκτιμήσουν την πρόταση μας για μια μοναδική εικαστική και ιστορική περιήγηση.

Βασίλης Παπαιωάννου
Πρέσβης της Ελλάδος

Makarios III Foundation, the Eurobank EFG and most of all the collectors for making available to the exhibition the works in their possession.

This exhibition takes place in the framework of the Cultural Action Programme of the Embassy of Greece in Cyprus, which expresses our firm conviction that History, the Arts and Civilization should be projected - something we are continuously pursuing- and their dynamics over the years should be highlighted as a basic component part of the European civilization and as a substantial Greek contribution of universal value to world civilization.

I have no doubt that the visitors of the exhibition will duly appreciate our proposal for a unique visual tour.

Vassilis Papaioannou
Ambassador of Greece

Χαιρετισμός EUROBANK EFG

Η έκθεση αυτή φιλοδοξεί να παρουσιάσει ανάγλυφα την πολύπλευρη συμβολή της μαρτυρικής Κύπρου στην απελευθέρωση της Ελλάδος από τον οθωμανικό ζυγό και στη δημιουργία, μετά από δουλεία 400 χρόνων, του ελληνικού κράτους.

Πολιτιστικά ιδρύματα, μελετητές της ιστορίας, συλλέκτες και ιδιώτες συγκέντρωσαν κατά καιρούς κειμήλια, βιβλία, έργα τέχνης, αντικείμενα κλπ που αφορούν στην περίοδο της ελληνικής επανάστασης, δείγματα των οποίων περιλαμβάνονται στην παρούσα έκθεση που με τόσο κόπο και ευαισθησία συγκέντρωσε σήμερα το Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'.

Η απεικόνιση των ηρωικών αγώνων των πολεμιστών αλλά και της καθημερινής ζωής στην ελληνική ύπαιθρο, των ηθών και εθίμων αποτέλεσαν ένα αγαπητό και πρόσφορο θέμα τόσο για τους σπουδαιότερους Έλληνες ζωγράφους της εποχής εκείνης όσο και για πολλούς φιλέλληνες καλλιτέχνες του 19ου αιώνα. Στο πλαίσιο αυτό διακρίνονται κορυφαίοι δημιουργοί, όπως ο Θεόδωρος Βρυζάκης, κατεξοχήν αφηγητής των φάσεων του απελευθερωτικού αγώνα, ως και οι προβεβλημένοι ζωγράφοι Νικόλαος Γύζης και Νικηφόρος Λύτρας, που ηγήθηκαν της δημιουργίας μιας νέας έκφρασης νεοελληνικής τέχνης και συνέβαλαν στη γενικότερη εξέλιξη της ζωγραφικής που ακολούθησε. Τα έργα των παραπάνω, αλλά και του Κωνσταντίνου Βολανάκη, που αποτυπώνουν σκηνές της ελληνικής επανάστασης έχουν διαποτίσει την ελληνική ψυχή.

Η παραλαβή αυτών των θεμάτων και από ξένους ζωγράφους όπως π.χ. ο Ντελακρουά μαρτυρεί τη σπουδαιότητα των στιγμών αυτών και τη διαχρονική τους αξία.

Message by EUROBANK EFG

This exhibition endeavors to vividly present the multi-faceted contribution of Cyprus to the liberation of Greece from the Ottoman occupation and the establishment of the Greek state, after 400 years of subjugation.

Cultural Institutions, historians, collectors and various individuals have assembled over a long period of time heirlooms, books, works of art and various other objects relating to the Greek War of Independence. A selection of these is presented in the current exhibition, which the Archbishop Makarios III Foundation is proud to unveil today.

Scenes of everyday life in the Greek countryside, heroic deeds in the battlefield, and popular Greek customs were common themes in the work of some of the most prominent Greek painters of that era, as well as many philhellene artists of the 19th century. Amongst these you can admire the work of some of the most prominent Greek painters such as Theodoros Vryzakis, the depicter of the Greek War of Independence par excellence, and Nicolaos Gyzis and Nikiforos Lytras, who introduced a new movement of Modern Greek painting and have since marked the course of Greek art. The works of the aforementioned artists along with these of Constantinos Volanakis who also depicted scenes of the Greek War of Independence, have literally penetrated the Greek soul. The inspiration drawn from these turbulent times by foreign painters such as Eugen Delacroix, attests to the importance and value of these paintings through the years.

The Sponsorship of the Exhibition “Risen from the sacred bones....190 years from the Greek revolution of 1821 - The contribution of Cyprus” fits in the wider scheme of the Eurobank EFG group, through which

Η χορηγία της έκθεσης «Απ' τα κόκκαλα βγαλμένη... 190 χρόνια από την Επανάσταση του 1821. Η συμμετοχή της Κύπρου» εντάσσεται στο πολύπλευρο χορηγικό πρόγραμμα του ομίλου Eurobank EFG, μέσα από το οποίο ο Όμιλος συμβάλλει δημιουργικά στο κοινωνικό και πολιτισμικό γίγνεσθαι των χωρών που δραστηριοποιείται. Ο όμιλος Eurobank EFG στηρίζει την αξιόλογη αυτή πρωτοβουλία που αναδεικνύει τους ιστορικούς δεσμούς μεταξύ της Ελλάδας και της Κύπρου. Η Διοίκηση της Eurobank EFG ευχαριστεί και συγχαίρει το Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' για το πολύτιμο υλικό και την Ελληνική Πρεσβεία στην Κύπρο για την αρωγή της.

Μάρτιος 2011

the Group contributes to the social and cultural life of the countries, where it holds a presence in. The Eurobank EFG group supports this initiative which underscores the historic ties between Greece and Cyprus. The Management of the Eurobank EFG group wishes to thank and congratulate the Archbishop Makarios III Foundation for the gems it has collected and the Greek Embassy in Cyprus for its contribution.

March 2011

Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄

Πρόλογος

Η ιστορία έχει καταγράψει στις δέλτους της τους αγώνες και τις θυσίες του ελληνικού λαού, την αυτοθυσία των ηρώων, τη γενναιότητά τους, την απόφασή τους να ζήσουν ελεύθεροι ή να πεθάνουν, αλλά και τις αδυναμίες τους, στη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης του 1821. Με τον τρόπο αυτό διατήρησε στη μνήμη των ανθρώπων τα πιο αξιόλογα γεγονότα του μεγάλου ξεσπασμού. Η λογοτεχνία, με τη σειρά της, πήρε στα φτερά της τη ζωή και τη δράση εκείνων που πρωταγωνίστησαν στο μεγάλο έπος ή που έζησαν τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν στην Ελλάδα την εποχή εκείνη. Οι εικαστικές τέχνες δεν μπορούσαν να υστερήσουν. Έδωσαν με το δικό τους τρόπο την ελληνική επανάσταση. Αυτοδίδακτοι ζωγράφοι, όπως ο Παναγιώτης Ζωγράφος, που απεικόνισε σκηνές από τις μάχες του Στρατηγού Μακρυγιάννη, λαϊκοί ζωγράφοι, εικονογράφοι εκκλησιών έδιναν με το δικό τους απλό ή απλοϊκό εικαστικό τρόπο τις μορφές των αγωνιστών της Επανάστασης ή τις ένδοξες μάχες, όπως οι ίδιοι οι πρωταγωνιστές τους τις είχαν διηγηθεί. Επίσης, διαπρεπείς έλληνες ζωγράφοι και προσωπογράφοι των αγωνιστών της Επανάστασης απέδωσαν με το χρωστήρα τους πρόσωπα και σκηνές από την Επανάσταση.

Στην Ευρώπη, το κύμα Φιλελληνισμού, που δημιουργήθηκε εξαιτίας, κυρίως, των απαρτίμων κατορθωμάτων του ελληνικού λαού, συνέβαλε στη δημιουργία έργων τέχνης εμπνευσμένων από την Ελληνική Επανάσταση. Μεγάλοι και καταξιωμένοι ζωγράφοι, όπως ο Ευγένιος Ντελακρουά, ο Κάρολος Λαγκλουά, ο Φραγκίσκος ντε Λανσάκ κ. ά., δημιούργησαν σημαντικά έργα τέχνης, σύγχρονα σχεδόν με τις επιτυχίες των Ελλήνων ή τις καταστροφές που επέφεραν οι Τούρκοι.

Το Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ αισθάνεται ιδιαίτερα περήφανο

Archbishop Makarios III Foundation

Preface

History has written down in its tablets the struggles and sacrifices of the Greek people, the self-sacrifice of the heroes, their bravery, and their decision to live as free men or die, but also their weaknesses, in the course of the Greek War of Independence of 1821. In this way it kept alive in the memory of men the most notable events of the great uprising. Literature, in its turn, carried on its wings the life and actions of the protagonists of the great epic or who experienced the events which occurred in Greece during that era. Visual arts of course could not lag behind. They rendered in their own way the Greek War of Independence. Self-taught artists, like Panayiotis Zografos, who depicted scenes from the battles fought by General Makriyiannis, folk painters and church iconographers rendered in their simple or simplistic visual manner the figures of the fighters of the revolution, or the glorious battles, as the protagonists themselves had narrated them. Furthermore, eminent Greek painters and portrait painters of the fighters of the Revolution depicted with their paint-brushes the portraits and scenes of the Greek War of Independence.

In Europe, the wave of Philhellenism, created mainly due to the unparalleled exploits of the Greek people, contributed to the creation of works of art inspired by the Greek Revolution. Great and celebrated painters like Eugene Delacroix, Charles Langlois, Francois de Lansac and others created important works of art, soon after the Greek victories or the Turks' acts of destruction.

The Archbishop Makarios III Foundation feels particularly proud of the fact that its Art Gallery contains remarkable paintings inspired by the Greek War of Independence. These paintings were bought by the first

γιατί στη συλλογή της Πινακοθήκης του περιλαμβάνονται αξιόλογους πίνακες που είναι εμπνευσμένοι από την Ελληνική Επανάσταση. Οι ζωγραφικοί αυτοί πίνακες είχαν αγοραστεί, από το 1963 ως το 1977, από τον αείμνηστο Εθνάρχη και πρώτο Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας, Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ΄. Οι πλείστοι ανήκαν στη συλλογή του αείμνηστου συμπατριώτη μας φιλότεχνου Νίκου Δίκαιου, ο οποίος ήταν εγκατεστημένος στη Λυών της Γαλλίας.

Οι πίνακες αυτοί ήταν μόνο ένα μέρος από τους πολύτιμους θησαυρούς τέχνης που ο Μακάριος είχε επιτύχει να συγκεντρώσει και να φυλάξει προσωρινά σε αίθουσες της Αρχιεπισκοπής. Απώτερος στόχος του Εθνάρχη ήταν η δημιουργία ενός μεγάλου πολιτιστικού κέντρου, που εκτός από το βυζαντινό μουσείο και τη βιβλιοθήκη, θα φιλοξενούσε έργα σημαντικών ευρωπαίων, ελλήνων και κυπρίων καλλιτεχνών. Η αγορά έργων τέχνης έγινε μέσα στα πλαίσια των προσπαθειών του Μακαρίου για τη συγκέντρωση αξιόλογων έργων τέχνης τα οποία θα κοσμούσαν το πολιτιστικό αυτό κέντρο. Με διορατικότητα και με γνώμονα το αποκλειστικό συμφέρον του λαού του, ο Μακάριος, παρόλο που ο χρόνος του ήταν περιορισμένος στο ελάχιστο, λόγω των αντιξοοτήτων που αντιμετώπιζαν το εθνικό μας ζήτημα και η εσωτερική διακυβέρνηση, δεν εγκατέλειψε σε καμιά φάση της αρχιερατείας και της εξαιρετικά δύσκολης πολιτικής του πορείας τις προσπάθειές του για πολιτιστική άνοδο του κυπριακού λαού.

Οι Πανέλληνες γιορτάζουμε εφέτος τα 190 χρόνια από την έναρξη της Επανάστασης του 1821, στην οποία οι Έλληνες της Κύπρου είχαν ενεργό συμμετοχή. Μαζί με τη θυσία των ηρώων της εθνικής παλιγγενεσίας, το Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ τιμά και τους δικούς μας εθνομάρτυρες, τον Αρχιεπίσκοπο Κυπριανό, τους άλλους αρχιερείς και προκρίτους, τον απλό λαό της Κύπρου που έδωσαν τη ζωή τους για την ελευθερία της Ελλάδας, αλλά και της Κύπρου. Τιμούμε επίσης τον αγώνα των Ελλήνων της Κύπρου για ένωση με την Ελλάδα, που ξεκίνησε την 1η Απριλίου 1955.

Ευχαριστούμε την Ελληνική Πρεσβεία για τη συμμετοχή της και τη βοήθειά της στις εκδηλώσεις που διοργανώνουμε σε χώρους του Ιδρύματος, όπως επίσης και την Τράπεζα Eurobank για την οικονομική κάλυψη της Έκθεσης «Απ' τα κόκκαλα βγαλμένη... 190 χρόνια από την Επανάσταση του 1821. Η συμμετοχή της Κύπρου». Ευχαριστούμε επίσης το χορηγό επικοινωνίας, το Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου και όλους όσοι συνέβαλαν στην επιτυχία της έκθεσης.

Αντρέας Κ. Φυλακτού, δ.φ.,
Γενικός Διευθυντής,
Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄
Λευκωσία, 2 Μαρτίου 2011

President of the Republic of Cyprus, Archbishop Makarios III. Most of them were part of the collection of our compatriot art lover Nicos Dikaios who lived in Lyon, France.

These paintings are only part of the valuable art treasures which Makarios managed to collect and keep temporarily in various halls of the Archbishopric. His ulterior aim was to create a big cultural centre, which in addition to the Byzantine Museum and the Library, would exhibit works by important European, Greek and Cypriot artists. The purchase of the works of art took place in the framework of Makarios' efforts to gather significant works of art which would adorn this cultural centre. With great vision and guided exclusively by the interests of his people, Makarios although he had very little time at his disposal, due to the difficulties in our national issue and internal governance, did not abandon at any phase of his office as Archbishop and of his extremely difficult political course, the efforts for the cultural progress of the Cyprus people.

Greeks everywhere in the world celebrate this year 190 years from the start of the Greek War of Independence of 1821, in which the Greeks of Cyprus participated actively. Together with the sacrifice of the heroes of the national regeneration, the Archbishop Makarios III Foundation honors also our own martyrs for the nation, Archbishop Kyprianos and the other prelates and elders, as well as the ordinary people of Cyprus who sacrificed their lives for the liberation of Greece and of Cyprus. We also honour the struggle of Greek Cypriots for Union with Greece, which started on 1st April 1955.

We express our thanks to the Embassy of Greece for its participation and for its assistance to the events we organise at the Foundation as well as Eurobank EFG for covering the expenses of the Exhibition «*Risen from the sacred bones...190 years from the Greek revolution of 1821 - The contribution of Cyprus*». We also express our thanks to the Cyprus Broadcasting Corporation- our communications sponsor.

Andreas K. Phylactou,
General Director,
Archbishop Makarios III Foundation
Lefkosia, 2 March 2011

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

1821

- **21 Μαρτίου**, απόφαση για επανάσταση στα Καλάβρυτα
- Ξεσηκωμός σε Μοριά και Ρούμελη
- **25 Μαρτίου**, ο Παλαιών Πατρών Γερμανός ευλογεί τα όπλα και υψώνει Σταυρό στην Πάτρα
- **2 Απριλίου**, επανάσταση στις Σπέτσες, ακολουθούν Ψαρά, Σάμος, Κάσος, Ύδρα
- **23 Απριλίου**, μάχη στη γέφυρα της Αλαμάνας, θάνατος Αθανάσιου Διάκου
- **8 Μαΐου**, μάχη του Οδυσσέα Ανδρούτσου και του Γκούρα στο χάνι της Γραβιάς
- **13 Μαΐου**, μάχη Βαλτετσίου
- **27 Μαΐου**, πυρπόληση τουρκικού δικρότου από τον Παπανικολή στην Ερεσσό
- **23 Ιουλίου**, παράδοση Μονεμβασιάς
- **23 Σεπτεμβρίου**, άλωση Τριπολιτσάς

1822

- **1 Ιανουαρίου**, Α΄ Εθνοσυνέλευση Επιδαύρου
- **Ιανουάριος – Φεβρουάριος**, επανάσταση Ολύμπου και Δυτικής Μακεδονίας
- **30 Μαρτίου**, καταστροφή Χίου
- **12 Απριλίου**, θυσία των γυναικών της Νάουσας στο ποτάμι της Αράπιτσας
- **6 Ιουνίου**, ο Κανάρης πυρπολεί την τουρκική ναυαρχίδα στη Χίο
- **4 Ιουλίου**, μάχη του Πέτα, καταστροφή Τάγματος Φιλελλήνων - Ακολουθεί εκκένωση Σουλίου
- **26-28 Ιουλίου**, καταστροφή του Δράμαλη στα Δερβενάκια από τον Κολοκοτρώνη και τον Νικηταρά
- **25 Οκτωβρίου**, πολιορκία του Μεσολογγίου
- **30 Νοεμβρίου**, κατάληψη Παλαμηδίου από τον Στάικο Σταϊκόπουλο - Ακολουθεί η παράδοση του Ναυπλίου
- **25 Δεκεμβρίου**, αποτυχία τουρκικής επίθεσης στο Μεσολόγγι, λύση πολιορκίας

1823

- **Μάρτιος - Απρίλιος**, Β΄ Εθνοσυνέλευση στο Άστρος
- Έξοδος τουρκικού στόλου, εφοδιασμός Μεθώνης και Κορώνης
- **8 Αυγούστου**, αιφνιδιασμός τουρκικού στρατοπέδου στο Κεφαλόβρυσο Ρούμελης, θάνατος Μάρκου Μπότσαρη

CHRONOLOGY OF THE GREEK WAR OF INDEPENDENCE

1821

- **21 March**, the decision to make a revolution is taken at Kalavryta
- Uprising at Morea (Peloponnese) and Roumeli
- **25 March**, Metropolitan Germanos of Patras blesses the arms and hoists the cross at Patras
- **2 April**, uprising at Spetses, followed by Psara, Samos, Kassos and Hydra
- **23 April**, the Battle at Alamana bridge, death of Athanasios Diakos
- **8 May**, the Battle of Odysseas Androutsos and Gouras at the Hani of Gravia
- **13 May**, the Battle of Valtetsi
- **27 May**, Papanikolis sets fire to a Turkish frigate at Eressos.
- **23 July**, Liberation of Monemvasia
- **23 September**, conquest of Tripolitsa

1822

- **1 January**, First National Assembly at Epidavros
- **January-February**, rebellion at Olympus Mountain and Western Macedonia
- **30 March**, the Chios massacre
- **12 April**, sacrifice of Naousa women at the river of Arapitsa
- **6 June**, Kanaris sets fire to the Turkish flagship at Chios
- **4 July**, the Battle of Peta, defeat of the Philhellenes Battalion – evacuation of Souli
- **26-28 July**, the Battle of Dervenakia resulting in the destruction of Dramali Pasha's forces by Kolokotronis and Nikitaras
- **25 October**, siege of Mesolonghi
- **30 November**, Capture of the Palamidi castle by Staikos Staikopoulos, followed by the surrender of Nafplion
- **25 December**, Turkish onslaught on Mesolonghi fails, the siege of the town is abandoned.

1823

- **March-April**, Second National Assembly at Astros
- Sally of the Turkish fleet, supply of Methoni and Koroni
- **8 August**, surprise attack on the Turkish military camp at Kefalovryssos of Roumeli, death of Marcos Botsaris

1824

- **24 Μαΐου**, καταστροφή της Κάσου
- **22 Ιουνίου**, καταστροφή των Ψαρών
- **30 Ιουλίου**, ο Σαχτούρης σώζει τη Σάμο
- **Αύγουστος**, ναυμαχίες Μυκάλης, Αλικαρνασσού, Γέροντα με τουρκοαιγυπτιακό στόλο
- **30 Αυγούστου**, ο τουρκικός στόλος καταφεύγει στα Στενά του Ελλησπόντου.
- Ο Ιμπραήμ κατορθώνει να φτάσει στην Κρήτη

1825

- **11 Φεβρουαρίου**, ο Ιμπραήμ αποβιβάζεται στη Μεθώνη
- **15 Απριλίου**, Β' πολιορκία Μεσολογγίου
- **30 Απριλίου**, μάχη Σφακτηρίας, θάνατος Αναγνωσταρά, Αν. Τσαμαδού και Σανταρόζα
- **20 Μαΐου**, Μάχη στο Μανιάκι, θάνατος Παπαφλέσσα
- **11 Ιουνίου**, ο Ιμπραήμ κυριεύει την Τριπολιτσά, φτάνει έξω από το Ναύπλιο – Οι Δημ. Υψηλάντης, Μακρυγιάννης, Κυρ. Μαυρομιχάλης οχυρώνονται στους Μύλους στα δυτικά του Άργους
- **23 Ιουνίου**, μάχη στα Τρίκορφα
- **Νοέμβριος-Δεκέμβριος**, Αιγυπτιακές δυνάμεις ενισχύουν την πολιορκία του Μεσολογγίου

1826

- **23-24 Απριλίου**, Έξοδος και πτώση Μεσολογγίου
- **3 Αυγούστου**, άλωση Κάτω Πόλης Αθηνών, πολιορκία Ακρόπολης
- **6-8 Αυγούστου**, μάχες στο Χαϊδάρι
- **18-24 Νοεμβρίου**, μάχη του Καραϊσκάκη στην Αράχωβα
- **29 Νοεμβρίου**, είσοδος του Φαβιέρου στην Ακρόπολη, ανεφοδιασμός πολιορκημένων

1827

- **24 Ιανουαρίου**, απόβαση στο Φάληρο, οχύρωση Καστέλλας
- **5 Φεβρουαρίου**, μάχη στο Δίστομο
- **2 Μαρτίου**, κατάληψη Κερασινίου
- **Μάρτιος - Απρίλιος**, Γ' Εθνοσυνέλευση Τροιζήνας
- **22 Απριλίου**, θανάσιμος τραυματισμός του Καραϊσκάκη
- **24 Απριλίου**, καταστροφή των Ελλήνων στο Φάληρο
- **24 Μαΐου**, Παράδοση Ακροπόλεως στους Τούρκους
- **6 Ιουνίου**, Συνθήκη Λονδίνου
- **20 Οκτωβρίου**, Ναυμαχία Ναυαρίνου

1824

- **24 May**, destruction of Kasos island
- **22 June**, destruction of Psara
- **30 July**, Admiral Sachtouris saves Samos
- **August**, the Naval Battles at Mykali, Alikarnasos and Gerontas with the combined Turkish-Egyptian fleet
- **30 August**, the Turkish fleet takes shelter at the Straits of Hellespont
- Ibrahim Pasha manages to reach the island of Crete

1825

- **11 February**, Ibrahim Pasha lands at Methoni
- **15 April**, the second siege of Mesolonghi
- **30 April**, the Battle of Sfaktiria, death of Anagnostaras, An. Tsamados and Santa Rosa
- **20 May**, the Battle of Maniaki, death of Papaflessas
- **11 June**, Ibrahim Pasha conquers Tripolitsa and arrives outside Nafplion - Demetrios Ypsilantis, Makriyiannis and Kyr. Mavromichalis entrench themselves at Myloi, west of Argos
- **23 June**, Battle at Trikorfa
- **November-December**, Egyptian forces reinforce the siege of Mesolonghi

1826

- **23-24 April**, The Sortie and fall of Mesolonghi
- **3 August**, fall of the town of Athens, siege of Acropolis
- **6-8 August**, the Battles at Haidari
- **18-24 November**, Karaiskakis wins the Battle at Arachova
- **29 November**, Philhellene Favier enters the Acropolis and supplies the besieged

1827

- **24 January**, landing at Faliron, fortification of Kastella
- **5 February**, the Battle at Distomo
- **2 March**, the taking of Keratsini
- **March-April**, Third National Assembly at Trizina
- **22 April**, fatal wounding of Karaiskakis
- **24 April**, massacre of Greeks at Faliron
- **24 May**, Acropolis surrenders to the Turks
- **6 June**, the Treaty of London
- **28 October**, the Battle of Navarino

1829

- **12 Σεπτεμβρίου**, τελευταία μάχη του Αγώνα στην Πέτρα Βοιωτίας

1830

- **3 Φεβρουαρίου**, Πρωτόκολλο Λονδίνου
- Αναγνώριση Ελληνικής Ανεξαρτησίας

Επιτραπέζιο ωρολόγιο
με Έλληνα ναυτικό,
19ος αιώνας, Ιερά
Αρχιεπισκοπή Κύπρου,
Λευκωσία

Table clock with a Greek
navy, 19th century,
Archbishopric of Cyprus,
Lefkosia

1829

- **12 September**, last battle of the War of Independence at Petra of Viotia

1830

- **3 February**, London Protocol
- Recognition of the Greek Independence

*Επιτραπέζιο ωρολόγιο
με Έλληνα ναυτικό,
19ος αιώνας, Ιερά
Αρχιεπισκοπή Κύπρου,
Λευκωσία*

*Table clock with a
Greek navy,
19th century,
Archbishopric of
Cyprus, Lefkosia*

Δρ Ιωάννης Α. Ηλιάδης

Διευθυντής Βυζαντινού Μουσείου και Πινακοθήκης,
Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄

«Απ' τα κόκκαλα βγαλμένη... 190 χρόνια από την Επανάσταση του 1821. Η συμμετοχή της Κύπρου»

Εισαγωγή

Η Έκθεση «Απ' τα κόκκαλα βγαλμένη... 190 χρόνια από την Επανάσταση του 1821. Η συμμετοχή της Κύπρου» διοργανώνεται στην Πινακοθήκη του Ίδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ σε συνεργασία με την Τράπεζα Eurobank και την Ελληνική Πρεσβεία από 29 Μαρτίου 2011 μέχρι 30 Σεπτεμβρίου 2011. Τα εκθέματα της Έκθεσης προέρχονται κυρίως από τις Συλλογές της Πινακοθήκης του Ίδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ και πλαισιώνονται με έργα και κειμήλια από την Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου, τα Μουσεία Λαϊκής Τέχνης και Αργυροχρυσοχοΐας της Εταιρείας Κυπριακών Σπουδών, το Αρκαδικό Μουσείο Τέχνης και Ιστορίας (Λεβίδι Πελοποννήσου), τη Συλλογή Θεόδουλου Θεοδούλου (Λεμεσός) και τη Συλλογή του Ανδρέα Πιτσιλλίδη (Λευκωσία), καθώς επίσης με βιβλία από τη Βιβλιοθήκη του Ίδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ και τις προσωπικές βιβλιοθήκες του δρος Γεωργίου Μύραρη (Λευκωσία) και του δρος Χαράλαμπου Γ. Χοτζάκογλου (Λευκωσία).

Η έκθεση σκιαγραφεί την πιο κρίσιμη και αποφασιστική ιστορική περίοδο του Νεότερου Ελληνισμού, που οδήγησε στην απελευθέρωση της Ελλάδας από την τουρκική, βάρβαρη δουλεία τετρακοσίων χρόνων και την Αναγέννηση του Ελληνισμού, από τις παραμονές της Παλιγγενεσίας (μέσα 18ου αιώνα) έως τη δημιουργία του Ελληνικού κράτους (1830). Παράλληλα παρουσιάζει τη συμμετοχή της Κύπρου στον αγώνα του 1821: την αφύπνιση του Ελληνισμού της Κύπρου μέσα από την Παιδεία και το Διαφωτισμό, την ενεργό στήριξη των Φιλικών, το μαρτυρικό θάνατο του αρχιεπισκόπου Κυπριανού και άλλων προκρίτων του νησιού και τη συμμετοχή Κυπρίων στους χώρους των μαχών στην ηπειρωτική Ελλάδα.

Το μεγαλύτερο μέρος προέρχεται από τη Συλλογή της Πινακοθήκης του Ίδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ αφιερωμένη στην Ελληνική Επανάσταση. Η Συλλογή ανήκε στο γνωστό συλλέκτη και αρχαιολάτρη Νίκο Δίκαιο, πρόξενο της Κύπρου στην Λυών της Γαλλίας, και αγοράστηκε το 1963 από τον αείμνηστο Εθνάρχη Μακάριο Γ΄. Τα έργα (πί-

Dr Ioannis Eliades

Director of the Byzantine Museum and Art Gallery
Of the Archbishop Makarios III Foundation

**Risen from the sacred bones...
190 years from the Revolution of 1821.
The contribution of Cyprus.**

Introduction

The Exhibition “Risen from the sacred bones... 190 years from the Revolution of 1821. The contribution of Cyprus” is being organised in the Art Gallery of the Archbishop Makarios III Foundation, in collaboration with Eurobank EFG and the Greek Embassy in Cyprus from 29 March 2011 to 30 September 2011. The exhibits come mainly from the Collections of the Archbishop Makarios III Foundation’s Art Gallery and are accompanied by works and heirloom from the Holy Archbishopric of Cyprus, the Folk Art Museum and the Silverwork and Goldsmithing Museum of the Society of Cyprus Studies, the Arcadian Museum of

*Σουλιώτισσες στη μάχη,
ελαιογραφία σε καμβά,
19 αιώνας, Γαλλική
Σχολή*

*Women of Souli in
battle, oil on canvas,
19th century, French
School*

νακες, χαρακτηριστικά, σχέδια και χάρτες) επικεντρώνονται σε θέματα που αφορούν στη νεώτερη Ελλάδα, στην Ελληνική επανάσταση του 1821 και το νεοσύστατο ελληνικό κράτος.

Η Ελληνική Επανάσταση του 1821 συνέπεσε ιστορικά με τα μεγάλα ιστορικά ρεύματα του Ρομαντισμού και του Νεοκλασικισμού. Ο Ρομαντισμός βρήκε στην επανάσταση του υπόδουλου ελληνικού έθνους πηγή έμπνευσης για να εκφράσει με συγκίνηση το δράμα και τον αγώνα για την ελευθερία, ενώ ο Νεοκλασικισμός εμπνεύστηκε από το μεγαλείο της Αρχαιότητας και τα ιδεώδη του νεοσύστατου κράτους. Στο ίδιο κλίμα είναι οι χάρτες, τα σχέδια και τα χαρακτηριστικά, που έγιναν από Ευρωπαίους επισκέπτες. Ξεχωρίζουν οι πίνακες της Σχολής της Λυών με κύριο εκπρόσωπο τον Bonirote, και τα χαρακτηριστικά του Jacques Grasset de Saint-Saveur και του υποκόμπα Du Moncel.

Οι απαρχές της φιλελληνικής εικονογραφίας εντοπίζονται στις απεικονίσεις περιπηγέσεων σε ταξιδιωτικές εκδόσεις του 18ου αιώνα. Με την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης «ελληνικά» θέματα εξάπτουν τη φαντασία του κοινού με τη δραματικότητά τους, αλλά και με τα «ανατολίτικα» (οριεντάλ) στοιχεία τους. Τα έργα των Delacroix, Girodet, Vernet κ.ά. δίνουν μοναδική αίγλη στη φιλελληνική τέχνη. Η απεικόνιση των πολεμικών γεγονότων της Επανάστασης (λ.χ. η ναυμαχία του Ναυαρίνου, η Σφαγή της Χίου κ.ά.) και των προσώπων που έλαβαν μέρος σ' αυτά αποκτά πολιτικό περιεχόμενο και διαμαρτυρία απέναντι στα τυραννικά καθεστώτα της Ευρώπης. Στόχος των καλλιτεχνών είναι η αφύπνιση των συνειδήσεων: παρακινούνται από το κλίμα του Φιλελευθερισμού που κυριαρχεί στην Ευρώπη και στοχεύει στην ανεξαρτησία των λαών.

Παράλληλα πλήθος χαρακτηρισκών κατακλύζει τη Δυτική Ευρώπη, με ει-

(Αριστερά) *Η Ελλάδα εκπνέει στα ερείπια του Μεσολογγιού*, λιθογραφία από πίνακα του Delacroix, 19ος αιώνας, Γαλλική Σχολή,

(δεξιά) *Ελληνίδα ηρωίδα*, λιθογραφία, 19ος αιώνας, Nicolas-Louis-Francois Gosse/Jean-Pierre Jazet.

(Left) *Greece expires at the ruins of Messolonghi*, lithograph after a painting by Delacroix, 19th century, French School

(right) *Greek heroine*, lithograph, 19th century, Nicolas-Louis-Francois Gosse/ Jean-Pierre Jazet.

History and Art (Levidi Peloponnese), the Collection of Theodoulos Theodoulou (Limassol) and the collection of Andreas Pitsillides (Lefkosia), as well as books from the personal libraries of Georgios Myaris (Lefkosia) and Dr Charalambos Chotzakoglou (Lefkosia).

The exhibition gives an outline of the most critical and decisive historical period of Modern Hellenism, which led to the liberation of Greece from the barbarous Turkish slavery which lasted four hundred years and the Renaissance of Hellenism, from the eve of the national regeneration (mid 18th century) till the establishment of the modern Greek state (1830). At the same time it presents Cyprus' participation in the 1821 struggle: the awakening of

Hellenism in Cyprus through Education and the Enlightenment, the active support for the Filiki Eteria (Society of Friends), the martyrdom of Archbishop Kyprianos and other Cypriot elders and the participation of Cypriots in the battles waged in the Greek mainland.

The largest part comes from the collection of the Art Gallery of the Archbishop Makarios III Foundation which is dedicated to the Greek War of Independence. This collection belonged to Nicolaos Dikeos- the well-known collector and lover of antiquity, who was Cyprus Consul to Lyon, France- and was bought in 1963 by the late Ethnarch Makarios III. The main focus of the works (paintings, engravings, drawings and maps) is modern Greece, the Greek War of Independence of 1821 and the newly founded Greek state.

The Greek revolution of 1821 historically coincided with the great historic currents of Romanticism and Neoclassicism. Romanticism found in the revolution of the enslaved Greek nation a source of inspiration to express with emotion the drama and the struggle for freedom, while Neoclassicism drew inspiration from the splendour of the Antiquity and the ideals of the newly found state. On the same climate are the maps, the drawings and the engravings made by European visitors. The paintings of the Lyon School, represented mainly by Bonirote, and the engravings of Grasset de Saint-Saveur and Vice Count Du Moncel stand out.

The beginning of philhellenic iconography can be traced in travelers' depictions appearing in travel publications of the 18th century. With the outbreak of the Greek War of Independence "Greek" subjects

«Του Έλληνος ο τράχηλος ζυγόν δεν υπομένει», χαρακτηριστικό, 19ος αιώνας, Γερμανική Σχολή
 «Griechenlands Befreyung vom Türkenjoch», engraving, 19th century, German School

κόνες-πρότυπα εμπνευσμένες από την Ελληνική Επανάσταση. Η Ελληνική Επανάσταση κεντρίζει το ενδιαφέρον και τη συμπάθεια του κοινού, γίνεται μόδα και διάφορα χρηστικά ή διακοσμητικά αντικείμενα (λ.χ. ωρολόγια, πιάτα κλπ), όπως επίσης και φιλελληνικές εικόνες κοσμούν τα σπίτια των Ευρωπαίων.

Κυκλοφόρησαν, επίσης, σχεδιάσματα των πρωταγωνιστών της Επανάστασης (σειρές Friedel, Krazeisen κ.ά), σε πολλά από τα οποία αναγραφόταν ότι η πώλησή τους ήταν προς όφελος των αγωνιζόμενων Ελλήνων. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του χαρακτηριστικού με τη Δόμνα Βισβίζη, η οποία αποχαιρετά το γιο της Θεμιστοκλή. Στο κάτω μέρος του χαρακτηριστικού αναγράφονται τα αποχαιρετιστήρια λόγια της μητέρας του Δόμνας: «*Θα σε υιοθετήσει η γαλλική γενναιο-*

Η Δόμνα Βισβίζη αποχαιρετά το γιο της, Θεμιστοκλή Βισβίζη, Λιθογραφία, 19ος αιώνας, A. Tardieu / Maurin
Domna Visvizi's farewell her son, Themistocles Visvizi, lithograph, 19th century, A. Tardieu / Maurin

οδωρία. Θα είμαι πιθανόν νεκρή όταν επιστρέψεις. Εσύ όταν θα είσαι μεγάλος θυμήσου να εκδικηθείς για τον πατέρα σου». Το 1824 ήλθε στην Ελλάδα ο Γάλλος στρατηγός Ρος, ως απεσταλμένος του Φιλελληνικού Συλλόγου των Παρισίων, για να πάρει μαζί του μερικά Ελληνόπουλα, τα οποία θα σπούδαζαν με υποτροφία στη Γαλλία. Μεταξύ των 10 συνολικά επιλεγέντων, κατά προτίμηση από απογόνους ονομαστών αγωνιστών της Επανάστασης, ήταν και ο γιος της Βισβίζη Θεμιστοκλής, ο οποίος, όταν έφθασε στη Γαλλία, έγινε το αγαπημένο παιδί των φιλελληνικών κύκλων των Παρισίων. Η Γαλλίδα καλλιτέχνης Αδέλα Ταρντιέ φιλοτέχνησε την προσωπογραφία του, η οποία κυκλοφόρησε τότε σε χιλιάδες δελτάρια σε ολόκληρη τη Γαλλία.

Μέσα από τα εκθέματα αυτής της Έκθεσης, ο επισκέπτης εκτός από τους ηρωισμούς και τις μεγάλες στιγμές του Αγώνα, παρατηρεί και την τυπολογία της μάχης. Την προετοιμασία, τον αποχωρισμό, την αναμονή της έκβασης, την υποδοχή των ειδήσεων, τις συνέπειες, την ωμότητα της πραγματικότητας, τον σωματικό πόνο. Τις συνέπειες που όλοι οι αγωνιζόμενοι δέχτηκαν να υποστούν με την ελπίδα της τελικής νίκης, της ελευθερίας και της δημιουργίας ενός εθνικού κράτους.

Ιδιαίτερη θέση στην έκθεση έχουν τα κειμήλια του εθνομάρτυρα αρχιεπισκόπου Κυπριανού και οι πίνακες του Μαυρογένη και του Κάσαλου, που διηγούνται τη θυσία του, καθώς επίσης η νεκρική προσωπίδα (μάσκα) του Κολοκοτρώνη.

Την έκθεση συμπληρώνουν όπλα, παλάσκες και σπαθιά από τον αγώνα του 1821, κοσμημένα με περίτεχνες διακοσμήσεις, βιβλία λογίων του Διαφωτισμού, όπως και απεικονίσεις του αγώνα σε ξηρές κολοκύθες (κολόκια) από τη λαϊκή παράδοση του τόπου μας.

excite the imagination of the public with their dramatic power and their “oriental” elements. The works of Delacroix, Girodet, Vernet etc give a unique glamour in philhellenic art. The depiction of the events of the war (the naval battle at Navarino, the Massacre of Chios etc) and the persons who took part in them acquires political content and becomes a protest against the tyrannical regimes in Europe. The aim of the artists is to awaken public conscience: they are motivated by the climate of Liberalism prevailing in Europe which aims at the independence of peoples.

At the same time a multitude of engravings floods the Western Europe, with pictures –models inspired by the Greek War of Independence. The Greek Revolution excites the interest and wins the sympathy of the public; it becomes a fashion and various household or ornamental objects (e.g. clocks, dishes etc) and pro-Greek pictures adorn European Houses.

Also several sketches of the protagonists of the Greek revolution (Friedel, Krazeisen series etc) circulate at the time, and on a lot of them it was written that the proceeds of the sale would go to the fighting people of Greece. Characteristic is the case of an engraving showing Domna Visviziis bidding farewell to her son Themistocles. On the bottom of the engraving there are Domna’s words of farewell: “You will be adopted by the generosity of the French. I would probably be dead when you return. When you grow up you should remember to avenge the death of your father”. In 1824 French General Ross went to Greece, as an envoy of the Philhellenic Club of Paris, to take back with him a number of Greek boys who would study on scholarship in France. One of the 10 boys chosen among descendants of well-known fighters of the Greek War of Independence was Domna’s son Themistocles Visviziis who, when he arrived in France, became the

(Αριστερά)
Ο Κωνσταντίνος Μπότσαρης,
 (δεξιά)
Ο Ανδρέας Μιαούλης,
 επιχρωματισμένες
 λιθογραφίες, 1833,
 Carl Krazeisen.
 (Left)
Constantine Botsaris
 (right)
Andreas Miaoulis,
 coloured lithographs,
 1833, Carl Krazeisen.

Τρεις κολοκύθες με θέματα από την ελληνική επανάσταση, Μουσείο Λαϊκής Τέχνης Κύπρου, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία.

Three dry gourds with themes from the Greek Revolution, Cyprus Folk Art Museum, Society of Cypriot Studies, Lefkosia.

1. Αργυροποίκιλη κάμα με θήκη, 2. Μαχαίρι με θήκη, 3. Κάμα με θήκη, 4. Γιαταγάνι με θήκη, 19ος αιώνας, ιδιωτική συλλογή Ανδρέα Πιτσιλλίδη, Λευκωσία

1. Silver qama with decorations and case, 2. knife with case, 3. qama with case, 4. Yataghan with case, 19th century, private collection of Andreas Pitsillides, Lefkosia

1. Πιστόλα ηπειρωτικού τύπου με «ποντικοουρά», 2. Πιστόλα ηπειρωτικού τύπου με λαβή «αυγό περιστεριού», 3. Τρομπόνη με περίτεχνη διακόσμηση, 4. Καριοφύλι με μηχανισμό πυρόλιθου, ιδιωτική συλλογή Ανδρέα Πιτσιλλίδη, Λευκωσία
 1. Pistol of Epirus type with «mouse-tail» 2. Pistol of Epirus type with «pigeon egg» haddler
 3. Trombone with elaborate decoration, 4. Rifle Kariofilii (Carlo e figlio) with flintlock mechanism, private collection Andreas Pitsillides, Lefkosia

Επίχρυσες φυσιγγιοθήκες (παλάσκες): 1. με γυναικεία μορφή και 2. με οκτάκτινο αστέρι, 19ος αιώνας, ιδιωτική συλλογή Ανδρέα Πιτσιλλίδη, 3. Επίχρυση φυσιγγιοθήκη με τη Σύλληψη του Αθανάσιου Διάκου, 19ος αιώνας, Μουσείο Αργυροχοΐας, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία.

Gold-plated ammunition boxes: 1. a woman and 2. with oktaktino star, 19th century, private collection Andreas Pitsillides, 3. Gold Plated ammunition box with the Arrest of Athanasios Diakos, 19th century, Museum of Silversmithing, Society of Cypriot Studies, Lefkosia.

*Μάχη μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων,
Υδατογραφία και μελάνι, 19 αιώνας,
Gabriel-Alexandre Decamps,
Battle between Greeks and Turks,
Aquarelle and ink, 19th century,
Gabriel-Alexandre Decamps*

*Έλληνες πολεμιστές καθισμένοι στα ερείπια αρχαίου
ναού, μελάνι, 19ος αιώνας, Giuseppe Moricci
Greek warriors sitting on the ruins of an ancient temple,
ink, 19th century, Giuseppe Moricci*

Α΄: Δύο σκληροί αιώνες μετά την Άλωση (1453-1669)

Από την επαύριο της μεγάλης Άλωσης (29 Μαΐου 1453), που σημείωσε το τραγικό τέλος της χιλιόχρονης Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, έως τα μέσα του 17ου αιώνα η τουρκική δουλεία ήταν αβάσταχτη. Η βαρύτερη φορολογία, η έλλειψη ικανοποιητικής δικαιοσύνης, το απάνθρωπο παιδομάζωμα, οι βίαιοι εξισλαμισμοί (πρβλ. Νεομάρτυρες), οι αυθαιρεσίες του κατακτητή προκάλεσαν μια συνεχή αιμορραγία στον Ελληνισμό, που δεν εξαφανίστηκε χάρις στην πίστη του και τις αξίες που κουβαλούσε από το ένδοξο παρελθόν του, πρόσφατο και αρχαίο. Δύο διέξοδοι δίνονταν για τους ραγιάδες, παρά την κάποια ελευθερία που αναγνωρίστηκε στην Ορθόδοξη Εκκλησία με την εθναρχοποίηση του Πατριάρχη (τα λεγόμενα «προνόμια» του Μωάμεθ του Πορθητή στον Πατριάρχη Γεννάδιο): η μία ήταν η φυγή του προς ομόδοξες χώρες, η άλλη η έξοδος προς την Ευρώπη. Παράλληλα, διάφοροι ηγεμόνες της Δύσης προσπαθούσαν να προκαλέσουν εξέγερση, κατά κανόνα για δικούς τους λόγους, με πιο ονομαστή τη νίκη τους στη ναυμαχία της Ναυπάκτου (1571), μόλις δύο μήνες μετά τη φρικτή πτώση της Κύπρου στους Οθωμανούς. Ωστόσο οι ραγιάδες δεν ήσαν ακόμη σε θέση να εξεγερθούν αποτελεσματικά.

beloved child of the philhellenic circles of Paris. French artist Adele Tardieu made his portrait, which at the time circulated in thousands of post cards throughout France.

Visitors can see through these exhibits, in addition to the heroism and the great moments of the Struggle, also the typology of the battle. The preparation, the separation, the waiting for the outcome, the reception of the news, the consequences, the brutality of reality, the physical pain as well as the consequences all the people fighting for freedom agreed to suffer in the hope of final vindication: liberation and the creation of a national state.

The relics of national martyr Archbishop Kyprianos occupy a special place in the Exhibition as well as the paintings by Mavrogenis and Kashialos depicting his sacrifice as well as the death-mask of Kolokotronis.

The Exhibition is complemented by arms, ammunition (cartridge) boxes and swords of the 1821 War of Independence, adorned with elaborate designs, books of scholars of the Enlightenment, as well as depictions of the war on dry gourds from the folk tradition of our country.

I. Two hard centuries after the Fall of Constantinople (1453-1669)

Immediately after the fall of Constantinople (29 May 1453), which marked the tragic end of the thousand-year-old Byzantine Empire,

Ο απαγχονισμός του Οικουμενικού Πατριάρχη Γρηγορίου Ε΄ στις 10 Απριλίου 1821, μολύβι, 1950.

The hanging of the Ecumenical Patriarch Gregory V on April 10, 1821, pencil, 1950.

Β': Η προεπαναστατική περίοδος (1669-1821)

Με την πτώση και της Κρήτης στους Οθωμανούς (1669) μόνο τα Ιόνια Νησιά έμειναν εκτός Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Έμοιαζε να έχει επέλθει η συντέλεια του Ελληνισμού. Ωστόσο, λόγω και της εσωτερικής εξασθένησης των Οθωμανών, κατά την περίοδο από τα τέλη του 17ου αιώνα έως το 1821 παρατηρείται ενδυνάμωση του υπόδουλου Ελληνισμού, που μέσα από τις προσπάθειές του, αλλά και μέσα από μια σειρά ευνοϊκών συγκυριών, προοδεύει και ανασυγκροτείται υλικά και πνευματικά και ο ελληνικός πληθυσμός ανακάμπτει δημογραφικά. Η συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) που υπογράφηκε με τη λήξη του ρωσοτουρκικού πολέμου βοήθησε στην ανάκαμψη της οικονομίας του Ελληνισμού, ιδιαίτερα της ελληνικής ναυτιλίας. Τα ελληνικά καράβια με σημαία Ρωσίας κυριαρχούν στο Αιγαίο και αναπτύσσεται το εμπόριο, κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα και στα ναυτικά νησιά, Χίο, Ύδρα κ.ά. Είναι οι προάγγελοι της «αναπτέρυγιάσης», που θα οδηγήσει στην Ελευθερία.

Οι βελτιωμένες συνθήκες διαβίωσης του Ελληνισμού επιτρέπουν να αναπτυχθεί ο πυρήνας μιας πρώτης νεοελληνικής ηγεσίας μέσα από το θεσμό των Κοινοτήτων, που στήριξε σε όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας την οργανωτική δομή της νεοελληνικής κοινωνίας, που ζούσε κυρίως στο σημερινό ελλαδικό χώρο. Η ανάπτυξη του θεσμού οδήγησε στη δημιουργία διοικητικών αρχόντων, των προκρίτων, οι οποίοι προέρχονταν από τις τάξεις των γαιοκτημόνων, των εμπόρων ή των караβοκυραίων. Αντίθετοι προς τους τοπικούς και περιφερειακούς άρχοντες και εκφραστές μιας επαναστατικής δραστηριότητας ήταν οι κλέφτες,

(Αριστερά)
Κωνσταντίνος Υψηλάντης
(1760-1816), Μελάνι,
19 αιώνας, G. Y. Garcia,
(δεξιά)

Αλέξανδρος Υψηλάντης
(1792-1828), λιθογραφία,
1824, A. Friedel / Bouvier.

(Left)
Constantine Ypsilantis
(1760-1816), Ink,
19th Century, G. Y. Garcia,
(right)

Alexander Ypsilantis
(1792-1828), engraving,
1824, A. Friedel / Bouvier.

till the end of the 17th century, Turkish slavery was unbearable. Very heavy taxation, absence of satisfactory justice, inhuman forced recruiting of Christian children, forced Islamization (see Neomartyrs), and arbitrary acts of the conqueror caused a continuous drain on Hellenism, which however managed to survive thanks to its faith and the values it has inherited from its glorious past, ancient and recent. The enslaved Greeks had only two ways out, despite some freedom given to the Orthodox Church by recognizing the Patriarch as Ethnarch (the so called “privileges” granted by Mohammed the Conqueror to Patriarch Gennadios): one was fleeing to countries having the same denomination and the other was an exodus to Europe. At the same time, various rulers in the West attempted to stir revolt mainly in order to serve their own plans, the most famous of which was their victory

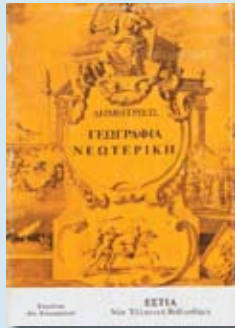
(Αριστερά) Ο Γκισούρης, λιθογραφία, 1822, Jean-Louis Gericault, (δεξιά) Αρχαιότητες του Άργους, λιθογραφία, 19ος αιώνας, Th. Du Moncel / A. Bry. (Left) *The giaour*, engraving, 1822, Jean-Louis Gericault, (right) *Antiquities of Argos*, engraving, 19th century, Th. Du Moncel / A. Bry.

(Ανω) Αμφίστομο μαχαίρι, (κάτω) Μαχαίρι με θήκη και πράσινες πέτρες στη λαβή, ιδιωτική συλλογή Ανδρέα Πιτσιλλίδη, Λευκωσία
(Upper) *Double-edged knife* (bottom) *Knife with sheath and green stones in the handle*, private collection of Andreas Pitsillides, Lefkosia

Αλή πασάς Τεπελενλής (1744 - 1822), λιθογραφία, 1819, L. Duprè
Ali Pasha Tepelena (1744 - 1822), Lithograph, 1819, L. Duprè

Βιβλία νεοελληνικού Διαφωτισμού/Books of Greek Enlightenment:

1. [Ιω. Καρατζάς], Έρωτος αποτελέσματα. Ιστορία ηθικοερωτική, 1792, επανεκδ. Mario Vitti, Αθήνα 2^η 1993,
2. Δημητρίεις, Γεωγραφία Νεωτερική, επιμ. Αικ. Κουμαριανού, εκδ. Εστία 2000,
3. Αδ. Κοραή, Ατακτα τ. Γ', ανατ. Χίος 1998,
4. [Αδ. Κοραή], Σάλλισμα πολεμιστήριον – Appel aux Grecs, Παρίσι 1821, ανατ...Αθήνα,
5. Ανωμόμου του Έλληνος, Ελληνική Νομαρχία 1806, εκδ.-επιμ. Ν.Β.Τωμαδάκη, ...Αθήνα,
6. Βικ. Δαμωδός, Συνταγμάτιον της Μεταφυσικής, επιμ. Β. Μπόμπου-Σταμάτη, Ιωάννινα 2002,
7. Ρήγας Βελεστινλής, Σχολείον των ντελικάτων εραστών, επιμ. Δ. Καραμπερόπουλος, [επανεκδ. Αθήνα 2006],
8. Αιμ. Λεγρονάν, Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή και των συν αυτώ μαρτυρησάντων. Εκ των εν Βιέννη Αρχείων εξαχθέντα και δημοσιευθέντα, Αθήνησιν 1891 [επανεκδ. Αθήνα 1996],
9. Βουλή Ελλήνων, Ρήγα Βελεστινλή, Απάνθισμα, επιμ. Π. Κιτρομυλίδης, Αθήνα 1998,
10. Βουλή Ελλήνων, Ρήγα Βελεστινλή, Πολιτική Διοίκισις, Άπαντα τα σωζόμενα, τ. Ε', επιμ. Π. Κιτρομυλίδης, Αθήνα 1998,
11. Ρήγας Βελεστινλής, Νέος Αναχарσις, Βιέννη 1797, επανεκδ. Αθήνα 2006,
12. Ρήγας Βελεστινλής, Ο ηθικός τρίπους, επιμ. Δ. Καραμπερόπουλος, Βιέννη 1797 [επανεκδ. Αθήνα 2001], Συλλογή Γεώργιου Μύαρν / Collection of George Miaris.

in the Battle of Lepanto (Nafpaktos) (1571), just two months after the horrible fall of Cyprus to the Ottomans. However, the rayahs were still not in a position to revolt effectively.

II. The pre-revolution period (1669-1821)

With the fall of Crete to the Ottomans (1669), only the Ionian Islands remained outside the Ottoman Empire. The end of Hellenism appeared to have come. However, due to the internal weakening of the Ottomans in the period between the 17th century and 1821 the enslaved Greeks become stronger thanks to their hard efforts, but also due to a series of favourable circumstances; they make progress and there is material and intellectual restructuring, while the population recovers demographically. The Treaty of Küçük Kaynarca (1774) signed at the end of the Russian-Turkish War helped in the recovery of the economy of Hellenism, particularly of the Greek shipping. Greek vessels flying the Russian flag dominate the Aegean and trade is growing mainly in the big urban centres and the seafaring islands of Chios, Hydra etc. They are the harbingers of the boosting of the Greek morale which will lead to Freedom.

The improved living conditions of Hellenism allow the development of a core of Greek leaders through the institution of communities, which throughout the Turkish rule supported the organizational structure of Modern Greek society, which lived mainly in the area occupied by modern day Greece. The development of the institution of communities, led to the emergence of administrative leaders, the elders, who came from the classes of land-owners, traders or ship owners. Opposing the local and regional masters and expressing a revolutionary activity were the Klephts, undisciplined mountain fighters, and the *armatoloi* (men-at-arms), who by their presence strengthened communication between legality and illegality. In this way they contributed to the national revolution, by projecting strongly their parochial ideology and their disagreements.

At the same time the Phanariotes were strengthening their position in the Ottoman state machine (dragomans from the 17th century onwards; rulers in the Danubian Principalities in the 18th and 19th

*Δύο γιαταγάνια με
κοκκάλινη λαβή, ιδιωτική
συλλογή Ανδρέα
Πιτσιλλίδη, Λευκωσία
Two Yataghans with bone
hilt, private collection
Andreas Pitsillides,
Lefkosia*

ανυπότακτοι ορεινοί αγωνιστές, και οι αρματολοί, ένοπλα σώματα, που με την παρουσία τους ενίσχυσαν την επικοινωνία ανάμεσα στην παρανομία και τη νομιμότητα. Συνέβαλαν έτσι στην εθνική επανάσταση, με έντονη προβολή της τοπικιστικής ιδεολογίας τους και των αντιθέσεών τους

Παράλληλα οι Φαναριώτες ισχυροποίησαν τις θέσεις τους στον οθωμανικό κρατικό μηχανισμό (διερμηνείς, 17ος αιώνας και εξής ηγεμόνες σε παραδουνάβιες χώρες, 18ος και 19ος αιώνας) και απέβλεπαν στη δημιουργία παράλληλων δομών εξουσίας των ορθόδοξων πληθυσμών μέσα στο πλαίσιο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όπου θα διατηρούσαν τη δική τους ηγετική θέση.

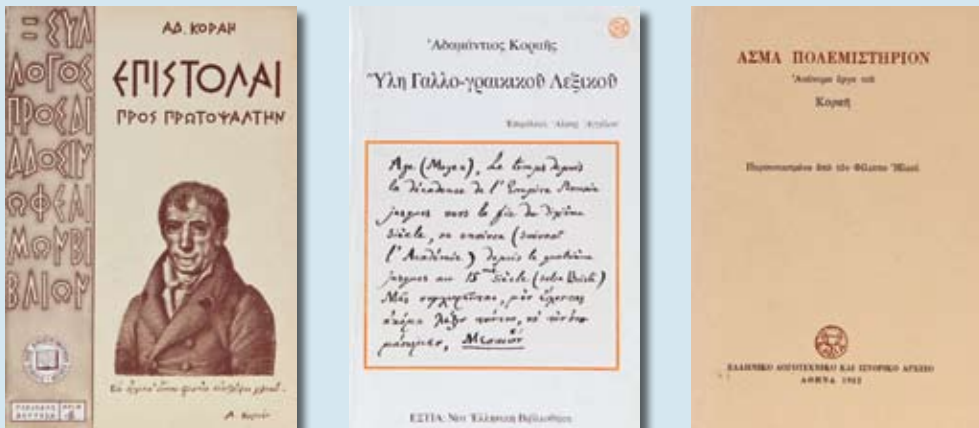
Ο μεγαλύτερος συνεκτικός δεσμός του Ελληνισμού ήταν η Εκκλησία, η οποία διατηρούσε αναγκαστικά, βάσει των «προνομίων», εθναρχικό χαρακτήρα. Η εκκλησιαστική ηγεσία εκπροσωπούσε πολιτικά τους υπόδουλους Έλληνες και είχε αρμοδιότητες επίλυσης δικαστικών διαφορών της καθημερινότητάς τους. Αξιοσημείωτη ήταν επίσης η μέριμνα της Εκκλησίας για την εξαγορά αιχμαλώτων. Μέλημα της Εκκλησίας εκτός από τη διατήρηση της θρησκείας, που εξασφάλιζε ψυχική συνοχή του Ελληνισμού, ήταν η ελληνική παιδεία των υποδούλων. Κατά την περίοδο της εξάπλωσης των ιδεών του Διαφωτισμού, το 18ο αιώνα, προσπάθησε να προωθήσει την πνευματική αναγέννηση των υποδούλων μέσα από τις ανώτερες σχολές που ελέγχονται από την Εκκλησία, Πατριαρχία, Αθωνιάδα και Πατριαρχική Σχολή Κωνσταντινουπόλεως. Ωστόσο η συνετή, συγκρατημένη στάση της Εκκλησίας, με πρωταρχικό της μέλημα τη διάσωση της ζωής των Χριστιανών, η οποία για λόγους αντικειμενικούς δεν ήταν σε θέση να ακολουθήσει τις ραγδαίες εξελίξεις στη Δύση, έδινε σε αρκετούς Έλληνες λογίους της Διασποράς την εντύπωση ενός στείρου συντηρητισμού. Αναπτύχθηκαν συνεπώς από λογίους, με ονομαστότερο τον Αδαμάντιο Κοραή, άλλες τάσεις ανανέωσης κατά τις διδασκαλίες του Διαφωτισμού.

Ο Διαφωτισμός, ως ευρωπαϊκό πνευματικό κίνημα που προέκυψε από τις κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις του 17ου-18ου αιώνα, είχε ως κύριους στόχους την απελευθέρωση του ανθρώπινου πνεύματος από τις προλήψεις, τις δεισιδαιμονίες, την αυθεντία του Κράτους και της (Δυτικής) Εκκλησίας και την επικράτηση του ορθού λόγου, της πνευματικής ελευθερίας, της ανεξίτηρσκίας και του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Το νεοελληνικό διαφωτιστικό κίνημα, δηλαδή μια παραλλαγή του ευρωπαϊκού, με προσπάθεια προσαρμογής στα καθ' ημάς, συμπίπτει χρονικά με το δεύτερο μισό του 18ου αι. μέχρι το 1821, περίοδο κατά την οποία ο Ελληνισμός γνωρίζει ένα καινούριο πνευματικό κλίμα, που γρήγορα θα τον οδηγούσε σε καινούριες κοινωνικές μορφές. Την περίοδο αυτή παρατηρείται έντονη εκδοτική δραστηριότητα στη

centuries) and aimed at creating parallel power structures among the Orthodox populations in the framework of the Ottoman Empire, where they would maintain their own leading position.

The Church was Hellenism's greatest cohesive bond, which out of necessity maintained its character of Ethnarch, given to it as a "privilege". The church leaders represented politically the enslaved Greeks and had the authority to solve in a judicial manner differences among Greeks in their daily lives. Notable was also the care taken by the Church to ransom captives. In addition to keeping the faith, which ensured the spiritual cohesion of Hellenism, the Church was responsible for the Greek education of the enslaved. During the period of the spread of the ideas of the Enlightenment in the 18th century, the Church tried to promote the spiritual regeneration of the enslaved Greeks, through the Higher schools controlled by the Church – Patmiada, Athoniada and the Patriarchate School of Constantinople. However, the prudent, reserved stand of the Church whose first and foremost concern was to save the lives of Christians, for objective reasons was not in a position to follow the rapid developments taking place in the West, created among the scholars of the Diaspora the impression of a sterile conservatism. Consequently, several scholars, the most famous of whom was Adamantios Korais, developed tendencies of renewal in line with the teachings of Enlightenment.

The Enlightenment, as a European intellectual movement which was the result of the socio-economic developments in the 17th and 18th centuries aimed mainly at freeing the human spirit from prejudices,

Βιβλία Αδαμάντιου Κοραή / Books of Adamantios Korais:

Επιστολαί προς Πρωτοψάλτην, επιμ. Λ. Βρανούσης, Αθήνα 1959, *Υλη Γαλλο-Γραικικού Λεξικού*, ανατ. Αθήνα 1994 και *Ἄσμα πολεμιστήριον*, 1800, επιμ. Φ. Ηλιού, Αθήνα 1982, *Συλλογὴ Γεώργιου Μύαρν / Collection of George Miaris.*

Νεοελληνικός Διαφωτισμός / Greek Enlightenment:

(αριστερά/ left)

Ρήγας Βελεσπινλής,
Τα επαναστατικά, επιμ. Δ.
Καραμπερόπουλος,
Αθήνα 1994 και Χριστόφ.

Περεντός, Σύντομος
Βιογραφία του ασιδή-
μου Ρήγα Φεραίου του
Θεπταλού,

Αθήνα 1860, ανατ.

Αθήνα 1973, Συλλογή
Γεώργιου Μύσηρ /
Collection of George

Miaris,

(δεξιά/ right)

Χ. Χοτζάκογλου,

Ρήγας Φεραίος.

Βιέννη και ο Νεοελ-
ληνικός Διαφωτισμός.

Ελληνικά βιβλία από τον

15ο έως τον 19ο αιώνα

από τις Συλλογές της

Εθνικής Βιβλιοθήκης της

Αυστρίας (κατάλογος

Έκθεσης), Αθήνα 1998

(ελληνικά-γερμανικά),

Συλλογή δρ Χαράλαμπου

Χοτζάκογλου / Collection

of Dr. Charalampous

Chotzakoglou.

Βενετία, στη Βιέννη και στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες. Η οικονομική δραστηριότητα των Ελλήνων του 18ου και των αρχών του 19ου αιώνα και η αύξηση του δυτικού ενδιαφέροντος γι' αυτούς δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για την εισαγωγή και αποδοχή δυτικών αξιών. Οι αρχές του 18ου αι. βρήκαν την ανερχόμενη αστική τάξη στην Ελλάδα να αμφισβητεί το ρόλο των αρχόντων στην ηγεσία του Γένους (Εκκλησίας και Φαναριωτών). Η ανάπτυξη αστικών εμπορικών κέντρων ήταν ραγδαία στα παράλια και τα νησιά του Αιγαίου. Η σύγκρουση των ανερχομένων αστών με τους φαναριώτικους κύκλους και τον ανώτερο κύκλο σπρήχτηκε άλλοτε σε γεγονότα και άλλοτε σε ιδεολογικές, φαντασιακές ή μη, εμμονές, όπως λ.χ. το γλωσσικό πρόβλημα.

Σημαντικότεροι εκπρόσωποι του Νεοελληνικού Διαφωτισμού ήταν ο Αδαμάντιος Κοραής και ο Ρήγας Φεραίος. Ο Ρήγας (1757-1798) αγωνίστηκε ως λόγιος και επαναστάτης για το δικαίωμα στη μόρφωση και στην ελευθερία και οραματίστηκε μια ομοσπονδία βαλκανικών λαών μέχρι τον ηρωικό θάνατό του από τους Τούρκους, το 1798, στο Βελιγράδι. Τα πολιτικά οράματα του Ρήγα εκφράστηκαν μέσα από την επαναστατική του παραγωγή με προκηρύξεις, πατριωτικά ποιήματα, βιβλία, το Σύνταγμα, τη Χάρτα. Ο Κοραής (1743-1833) ακολούθησε διαφορετικό δρόμο με τη θεωρία του περί *Μετακίνησης* (δηλαδή επιστροφής της νεώτερης Ελλάδας στο αρχαιοελληνικό κέλος μέσω της μετα-μεσαιωνικής Δύσης), εκδίδοντας κυρίως αρχαίους Έλληνες συγγραφείς με εκτενή, προπαγανδιστικά προλεγόμενα.

Οι εξελίξεις που θα οδηγήσουν στην εξέγερση των Ελλήνων επιταχύνονται στις απαρχές του 19ου αιώνα. Ο Αλή Πασάς (1744-1822), μη ανεχόμενος την ημιανεξαρτησία του Σουλίου έκανε δύο αποτυχημένες προσπάθειες να καταλάβει το Σούλι. Το 1803 επανέλαβε την πολιορκία του Σουλίου, αναγκάζοντας τους κατοίκους του να το εγκαταλείψουν. Οι μισοί από αυτούς καταδιώχθηκαν στο Ζάλογγο, όπου τα γυναικόπαιδα για να γλυτώσουν έπεσαν στο γκρεμό χορεύοντας. Οι άλλοι μισοί κατέφυγαν στην Πάργα, η οποία ήταν κάτω από τη διοίκηση των Αγ-

superstitions and the authority of the state and the (Western) Church as well at the prevalence of rationalism, intellectual freedom, religious tolerance and respect for human dignity. The Greek Enlightenment Movement, which was a variation of the European Enlightenment Movement with an effort to adapt to the Greek conditions, coincides in time with the second half of the 18th century up to 1821, a period during which Hellenism would experience a new intellectual climate, which would quickly lead to new social forms. During this period we observe an intensive publishing activity in Venice, Vienna and the Danubian Principalities. The economic activity of Greeks in the 18th century and the beginning of the 19th century, and the increase in western interest in them created the prerequisites for the introduction and acceptance of western values. The beginning of 18th century found the rising middle class in Greece disputing the leadership of the Church and Phanariotes. The development of urban commercial centres was rapid on the coastal areas and the Aegean islands. The clash of the rising middle class with the Phanariote circles and the higher clergy was based at times on various events and at other times on ideological, imaginary or not fixations such as the Language Question.

The most important representatives of the Greek Enlightenment were Adamantios Korais and Rigas Feraios Velestinlis. Rigas (1757-1798) as a scholar and a revolutionary struggled for the right to education and to

*Ο χορός του Ζαλόγγου, ελαιογραφία σε καμβά, 19 αιώνας, Γαλλική Σχολή
The dance of Zalongo, oil on canvas, 19th century, French School*

(Αριστερά) Ο όρκος των Φιλικών, Ξυλογραφία 31/100, 1970 Β. Φαληρέας, (δεξιά) Άλβανοί, 1857, Preziosi.

(Left) The Oath of the members of the Filiki Etaireia (Society of Friends), woodcut 31/100, 1970, B. Falireas, (right) Albanians, 1857, Preziosi.

γλων. Το 1819, όταν οι Άγγλοι πώλησαν την Πάργα στον Αλή Πασά, οι κάτοικοι έκαψαν τα σπίτια τους και πήραν μαζί τους τα υπάρχοντά τους και τα οστά των προγόνων τους και κατέφυγαν στην Κέρκυρα.

Πολύτιμος σύμμαχος στο πλευρό των υπόδουλων Ελλήνων που διψούσαν για ελευθερία στάθηκαν οι Ευρωπαίοι που γαλουχήθηκαν στα διδάγματα του ρομαντισμού για επαναστατικότητα και τη διάθεση για ταξίδια σε τόπους πλούσιους από ιστορία και μυθολογία. Καθένας, που δραστηριοποιόταν με κάθε δυνατό μέσο υπέρ της απελευθέρωσης της υπόδουλης Ελλάδας, ονομάστηκε Φιλέλληνας.

Παράλληλα ο Ελληνισμός αποκαρδιωμένος από τη στάση των Δυνάμεων, όπως λ.χ. της Ρωσίας, στον απόηχο των μεγάλων γεγονότων που συγκλόνισαν την Ευρώπη (Γαλλική Επανάσταση του 1789, Ναπολεόντειοι πόλεμοι), αλλά και τον κόσμο (Αμερικανική επανάσταση του 1776), αρχίζει να επεξεργάζεται σχέδια για απελευθέρωση στηριγμένα στις δικές του δυνάμεις. Δημιουργήθηκαν διάφορα κινήματα που τάραξαν την παγιωμένη κατάσταση, με ανατρεπτικά κηρύγματα, επαναστάσεις, ανταρσίες, την κλεφτουριά. Προεπαναστατικά εκδηλώθηκαν στο Αιγαίο, το Φεβρουάριο του 1770, τα Ορλωφικά. Μικρότερης εμβέλειας κινητοποιήσεις ήταν αυτές του Νικοτσάρα το 1807 και του Ευθυμίου Βλαχάβα το 1808. Μεταξύ των βαλκανικών λαών που εξεγέρθηκαν, συγκαταλέγονται οι Σέρβοι, οι οποίοι κινητοποιήθηκαν το 1804.

Πολλοί μελλοντικοί επαναστάτες αρχίζουν να οργανώνονται με φανερό ή μυστικό τρόπο για να προετοιμάσουν καλύτερα το έδαφος. Ιδρύ-

freedom and visualized a federation of Balkan peoples until his heroic death in Belgrade in 1789 by the Turks. The political visions of Rigas found expression in his proclamations, patriotic poems, books, the Constitution and the Chart. Adamantios Korais (1743-1833) followed a different path with his theory of Metakenosis (i.e. return of modern Greece to ancient Greek glory through the post-Mediaeval West), by publishing the works of ancient Greek authors, with extensive and propagandistic introductions.

At the beginning of the 19th century the developments which led to the Greek uprising are speeded up. Ali Pasha (1744-1822), not tolerating the semi-independence of Souli, made two failed attempts to conquer it. In 1803 he resumed the siege of Souli, forcing its inhabitants to abandon it. Half of them were chased to Zalongo, where women and children in order to avoid enslavement threw themselves off a steep cliff. The other half fled to Parga which was under English administration. In 1819 when the English sold Parga to Ali Pasha, the citizens burnt their houses, taking with them their belongings and the bones of their forefathers and fled to Corfu.

Europeans who were nurtured with the teachings of romanticism about the revolutionary spirit and had the inclination to travel to places having a rich history and mythology became a valuable ally, taking the side of enslaved Greeks who were longing for freedom. All those who activated themselves in various ways in support of the liberation of

*Η φυγή από την Πάργα,
ελαιογραφία σε καμβά,
19 αιώνας, αποδίδεται
στον Th. Gericault
The escape from Parga,
oil on canvas,
19th century, it is
attributed to Th. Gericault*

ονται έτσι στην Αθήνα το 1813 η «Φιλόμοσος Έταιρεία» και το 1814 η «Φιλική Έταιρεία» στην Οδησό. Στις τάξεις της δεύτερης μυήθηκε το μεγαλύτερο μέρος των πρωταγωνιστών της επανάστασης. Η Φιλική Εταιρεία, παρά τις εσωτερικές διαφωνίες, προχώρησε στις αρχές του 1821 στην υλοποίηση των σχεδίων της. Εισέβαλε με αρχηγό της τον Αλέξανδρο Υψηλάντη στη Μολδαβία, διαβαίνοντας τον ποταμό Προύθο και προκαλώντας τοπική εξέγερση στις ρουμανικές ηγεμονίες. Σκοπός του ήταν να τραβήξει προς τα εκεί την προσοχή των Οθωμανών, ώστε να γίνει δυνατή αργότερα η εξέγερση στην Ελλάδα χωρίς μεγάλη οθωμανική στρατιωτική πίεση. Η επανάσταση στις Παραδουνάβιες περιοχές έληξε με ήττα των επαναστατών στο Δραγατσάνι τον Ιούνιο του 1821, αφού δεν υπήρξε στήριξη από το ρωσικό στρατό.

Γ': Κύπρος – Η προεπαναστατική περίοδος

Με την οθωμανική κατάκτηση της Κύπρου το 1571, η έως τότε υποταγμένη στον Πάπα Εκκλησία της Κύπρου ανασυστάθηκε. Σύμφωνα με επίσημο έγγραφο του Μεγάλου Βεζίρη Μεχμέτ Σοκόλοβιτς, που εκδόθηκε το 1571 μετά την κατάκτηση της Αμμοχώστου, απαγορεύτηκε το λατινικό δόγμα και νόμιμες και αναγνωρισμένες θρησκείες των κατοίκων του νησιού θεωρούνταν μόνο το Ισλάμ και η Ορθοδοξία. Η Εκκλησία της Κύπρου βγήκε κερδισμένη από τη νέα κατάσταση, αφού, όπως και

(Αριστερά) Προσωπογραφία Αρχιεπισκόπου Κυπριανού (1810-1821),
ελαιογραφία σε καμβά, 1966, Μ. Anselme,

(Δεξιά) ο εγκόλπιος σταυρός του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού,
19ος αιώνας, από την Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου, Λευκωσία.

(Left), *Portrait of Archbishop Kyprianos (1810-1821)*, oil on canvas, 1966, M. Anselme,
(right), *the pectoral cross of Archbishop Kyprianos, 19th century*, Holy Archbishopric of
Cyprus, Lefkosia.

στα υπόλοιπα τουρκοκρατούμενα μέρη, ο θεσμός της Εκκλησίας αναγνωρίστηκε ως σωματείο ιδιωτικού δικαίου με τη δυνατότητα να ενεργεί με πλήρη ελευθερία, σύμφωνα με τους νόμους της Πολιτείας, για την εκπλήρωση των σκοπών της. Η Εκκλησία κατά την Τουρκοκρατία, αναλαμβάνοντας πλήρως εθναρχικό ρόλο, πέραν των πνευματικών της καθηκόντων ανέλαβε, επίσης, διοικητικές ευθύνες, όπως τη συλλογή των φόρων. Οι συνθήκες διαβίωσης της Εκκλησίας και του λαού της Κύπρου, που ήταν απάνθρωπες για έναν αιώνα περίπου, βελτιώθηκαν στο γενικά ευνοϊκό κλίμα για τους υπόδουλους λαούς της οθωμανικής αυτοκρατορίας, που δημιουργήθηκε με την αλλαγή του πολιτικού χάρτη της νοτιοανατολικής Ευρώπης, ήδη από το τέλος του 17ου αιώνα και με ιδιαίτερα δραματικό χαρακτήρα κατά τη διάρκεια του 18ου αιώνα. Η υπογραφή από την Υψηλή Πύλη ειδικών συνθηκών με τη Ρωσία και την Αυστρία, μετά τις στρατιωτικές επιτυχίες των δύο νέων ανερχόμενων δυνάμεων (Κάρλοβιτς 1699, Πασάροβιτς 1718, Βελιγραδίου 1739, Κιουτσούκ Καϊναρτζί 1774 και Ιασίου 1774), επέφεραν, εκτός από την επέκταση των νικητών προς νότο, τη σταδιακή βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των υπόδουλων χριστιανικών εθνοτήτων της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

*Εγκόλπιον Αρχιεπισκόπου Κυπριανού (1810-1821), 1726
Pectoral of Archbishop Kyprianos (1810-1821) 1726*

*Επίσημη ράβδος περιοδείας Αρχιεπισκόπου Κυπριανού,
1814, από την Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου, Λευκωσία.
Crown of touring pastoral staff of Archbishop Kyprianou,
1814, the Archbishopric of Cyprus, Lefkosia.*

capable of acting in complete freedom, in accordance with the laws of the state, in order to fulfill its aims. The Church during the Turkish rule, by fully assuming its role as Ethnarch, in addition to its spiritual duties, also undertook administrative responsibilities, like the collection of taxes. The conditions of living both of the Church and the people of Cyprus which were inhuman for almost a century, were improved in the framework of the overall favourable climate for the enslaved peoples of the Ottoman Empire, which was created with the change in the political map of south-eastern Europe, already from the end of the 17th century and in a particularly dramatic character during the 18th century. The signing by the High Porte of special treaties with Russia and Austria, after the military successes of the two rising powers (the treaties of Karlowitz 1699, Passarowitz, 1718, Belgrade 1739, Küçük Kaynarca 1774 and Jassy 1774) brought about, in addition to the expansion of the victors to the south, the gradual improvement of the living conditions of the enslaved Christian nationalities of the Ottoman Empire.

The Ottoman Empire, despite its indifference concerning the religious issues of the Christians, often granted privileges to the Church, given during the election of archbishops and the bishops of the island. The recognition of the Ethnarchy and the old privileges of the Apostolic Church of Cyprus boosted the spirit both of the people and their leader. The protection secured by the Church can be seen by the successful actions of Archbishop Philaretos in 1755 for the fixing of stable taxation of the Monasteries, so as to avoid the exploitation of the Monasteries by the Ottoman collectors.

The economic condition of the Church of Cyprus and the people in general was at a relatively good level during the 18th century, as can be inferred by the making of collections of money in Cyprus for the strengthening of Orthodox Church institutions abroad (in 1753 for the Patriarchate of Antioch, during 1777-1783 for the Archangel Michael Panormites Monastery at Symi, in 1793 for the Great Lavra Monastery, in 1794 for the Iviron Monastery etc). The economic robustness of the Church and of the Greeks of Cyprus becomes even more apparent by the number of churches built or restored during the 18th and the 19th century, as for example Saint John's Cathedral in Lefkosia, compared with the very small number of churches new or restored during the first century of the Ottoman rule. During the 18th century, the Church of Cyprus with the enlightened Archbishops Silvestros,

Βιβλία Θεοφίλου του Κορυδαλλέως εκδομένα από τον Αρχιμανδριτη Κυπριανό/ books of Theophilos Corydalleus published by Archimandrite Kyprianos: Περι Γενέσεως και φθοράς κατ' Αριστοτέλην, τ. Β'; Ενετίσιν 1780, Είσοδος φυσικής ακροάσεως κατ' Αριστοτέλην, τ. Α'; Ενετίσιν 1779, Βιβλιοθήκη Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' / Library of the Archbishop Makarios III Foundation.

1. Μιχαήλ (μιού) του Μακαριωτάτου, *Ακολουθία του αγίου ιερομάρτυρος Θεράποντος του θαυματουργού*, Ενετίσι 1801,

2. Νικολάου Θησέως, *Ομήρου Ιλιάς μετά παλαιάς παραφράσεως εξ ιδιοχείρου του Θ. Γαζή*, τ. Α., εν Φλωρεντία 1812,

3. Αρχιμ. Κυπριανού, *Ιστορία χρονολογική της νήσου Κύπρου ερανισθείσα εκ διαφόρων Ιστορικών*, Ενετίσι, εν έτει 1788, Βιβλιοθήκη Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' / Library of the Archbishop Makarios III Foundation.

Η Οθωμανική Πολιτεία, παρόλη την αδιαφορία της για τα θρησκευτικά ζητήματα των Χριστιανών, παραχωρούσε συχνά προνόμια στην Εκκλησία, που απονέμονταν κατά την εκλογή αρχιεπισκόπων και μητροπολιτών του νησιού. Η αναγνώριση της εθναρχικής ιδιότητας και των παλαιών προνομίων της Αποστολικής Εκκλησίας της Κύπρου, εμπύχωσε τόσο το λαό, όσο και την ηγεσία της. Η προστασία που εξασφάλισε η Εκκλησία διαφαίνεται από τις επιτυχημένες ενέργειες του αρχιεπισκόπου Φιλάρτου το 1755 για καθορισμό σταθερής φορολογίας των Μονών, για να αποφεύγεται η εκμετάλλευση των Μονών από τους Οθωμανούς φοροσυλλέκτες.

Η οικονομική κατάσταση της Κυπριακής Εκκλησίας και του λαού γενικότερα ήταν σε αρκετά καλό επίπεδο κατά τον 18ο αιώνα, όπως συμπεραίνεται από διενέργειες εράνων στην Κύπρο για ενίσχυση ορθόδοξων εκκλησιαστικών ιδρυμάτων του εξωτερικού (1735 για τον πατριαρχικό θρόνο Αντιοχείας, 1777-1783 για την Μονή Αρχαγγέλου Μιχαήλ του Πανορμίτου στη Σύμη, 1793 για τη Μονή Μεγίστης Λαύρας, 1794 για τη Μονή Ιβήρων κ.ά.). Η οικονομική ευρωστία της Εκκλησίας και των Ελλήνων της Κύπρου διαφαίνεται ακόμα περισσότερο από τον αριθμό των νέων εκκλησιών που ανεγείρονται ή ανακαινίζονται κατά το 18ο και 19ο αιώνα, όπως λ.χ. ο Καθεδρικός του Αγίου Ιωάννου Θεολόγου στη Λευκωσία, σε σύγκριση με τον πολύ μικρό αριθμό ναών νέων ή ανακαινισμένων κατά τον πρώτο αιώνα της Τουρκοκρατίας.

Κατά τον 18ο αιώνα η Εκκλησία της Κύπρου με τους φωτισμένους αρχιεπισκόπους Σίλβεστρο, Φιλόθεο, Παΐσιο και Χρύσανθο φροντίζει για την παιδεία του τόπου. Το 1733 ιδρύεται η Σχολή Λάρνακας επί μητροπολίτου Ιωαννικίου Β' στην οποία δίδαξε ο Διάκονος Φιλόθεος. Αργότερα, το 1742, ο αρχιεπίσκοπος Φιλόθεος ιδρύει στη Λευκωσία τη Σχολή Ελληνικής Μουσικής και Διδασκάλων. Τη Σχολή διευθύνει μέχρι το 1759 ο Εφραίμ ο Αθηναίος, κατόπιν Πατριάρχης Ιεροσολύμων. Η Σχολή κλείνει μεταξύ 1775 και 1784. Το 1808 ιδρύεται το *Ελληνομουσείον* από τον αρχιεπίσκοπο Χρύσανθο και πάλι στη Λευκωσία.

Η κοινωνική βάση της υποδοχής των ιδεών του Διαφωτισμού στην Κύ-

Philotheos, Paissios and Chrysanthos is looking after the education of the country. The School of Larnaka is established in 1733 at the time of Metropolitan Ioannikios II, in which Deacon Philotheos taught pupils. Later on in 1742, Archbishop Philotheos establishes in Lefkosia the School of Greek Music and Teachers. The school was run until 1759, by Ephraim the Athenian who later became Archbishop of Jerusalem. The School closes between 1775 and 1784. In 1808 Archbishop Chrysanthos establishes the Hellenomouseion again in Lefkosia.

The social base for the acceptance of the ideas of the Enlightenment in Cyprus can also be traced in the circulation in Cyprus of books containing new ideas in the period 1750-1821. However, the phenomena of intellectual change are mainly limited to certain circles of scholars, mainly in Larnaca and Limassol. Slowly- slowly during this period the conditions for the future acceptance of innovative ideas are being created. Archimandrite Kyprianos publishes the Annotations of Theophilos Corydalleus to Aristotle (1780), church services of Cypriot Saints and the History of Cyprus, which approaches the scientific spirit the Enlightenment, laying at the same time the basis for an indigenous Enlightenment.

It should be noted that the efforts for the modernization of Cyprus' education are intensified during the 19th century, particularly during the time of Archbishop Kyprianos (1810-1821) when he established in 1812 the Greek School of Lefkosia (code of the Holy Archbishopric). The culmination of Enlightenment in Cyprus was the establishment in Limassol of the Philological Gymnasium on the model of the corresponding school in Smyrna in 1820.

Dragomans (great interpreters) of the Saray like Christofakis Constantinou, Hadjosif and Hadjigeorgakis Kornesios played a role in the strengthening and protection of the Christian element. Hadjigeorgakis Kornesios provided a dowry of 10,000 piastres to Chrysanthos School in 1808.

*Μελανοδοχείον Αρχιεπισκόπου Κυπριανού (1810-1821), 1813, από την Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου, Λευκωσία.
Ink pot of Archbishop Kyprianos (1810-1821), 1813, Holy Archbishopric of Cyprus, Lefkosia.*

προ ανιχνεύεται από την κυκλοφορία νεωτερικών βιβλίων στην Κύπρο στην περίοδο 1750-1821. Τα φαινόμενα, όμως της διανοητικής αλλαγής περιορίζονται κυρίως σε ορισμένους κύκλους λογίων ιδίως στη Λάρνακα και στη Λεμεσό. Δημιουργούνται δειλά-δειλά την περίοδο αυτή οι υποδοχές για μελλοντική πρόσληψη των νεωτερικών ιδεών. Ο αρχιμανδρίτης Κυπριανός εκδίδει τα *Υπομνήματα* του Θεόφιλου Κορυδαλλέως για τον Αριστοτέλη (1780), *Ακολουθίες* Κυπρίων Αγίων και την *Ιστορία της Κύπρου*, που προσεγγίζει το επιστημονικό πνεύμα του Διαφωτισμού, θέτοντας ταυτόχρονα τη βάση για ένα γηγενή Διαφωτισμό.

Οι προσπάθειες εκσυγχρονισμού της παιδείας της Κύπρου εντείνονται κατά τον 19ο αιώνα, ιδιαίτερα κατά την αρχιερατεία του αρχιεπισκόπου Κυπριανού (1810-1821) με την ίδρυση το 1812 από τον ίδιο της Ελληνικής Σχολής Λευκωσίας (κώδικας Ιεράς Αρχιεπισκοπής). Αποκορύφωμα του Διαφωτισμού στην Κύπρο αποτέλεσε η ίδρυση στη Λεμεσό του Φιλολογικού Γυμνασίου, στο πρότυπο του αντίστοιχου της Σμύρνης, το 1820.

1. Έλληνας πολεμιστής με την οικογένειά του, επιζωγραφισμένη λιθογραφία, 19ος αιώνας, Cesare Felix / Georges Dell'Acqua,

2. Μάνα και παιδί παρακολουθούν την εξέλιξη της Μάχης, υδατογραφία, 19ος αιώνας, Γαλλική Σχολή,

3. Έλληνας πολεμιστής, υδατογραφία, 19ος αιώνας, Luigi Lipparini.

1. Greek warrior with his family, painted lithograph, 19th century, Cesare Felix / Georges Dell'Acqua,

2. Mother and child watching the progress of the battle, watercolor, 19th century, French School,

3. Greek warrior, watercolor, 19th century, Luigi Lipparini.

Στην ενίσχυση και προστασία του ελληνικού στοιχείου είχαν ρόλο και οι Δραγομάνοι (μεγάλοι διερμηνείς) του Σαραγιού, όπως ο Χριστοφάκης Κωνσταντίνου, Χατζήβωσφή και Χατζηγεωργάκης Κορνέσιος. Ο τελευταίος προικοδότησε την Σχολή του Χρύσανθου το 1808 με δέκα χιλιάδες γρόσια.

Η κυπριακή συμμετοχή στις προεργασίες για την απελευθέρωση των υπόδουλων ελληνικών χωρών μαρτυρείται ήδη από τα τέλη του 18ου αιώνα με την ενεργό συμπαράσταση του λόγιου Ιωάννη Καρατζά από τη Λευκωσία (συγγραφέα του *Έρωτος αποτελέσματα*, 1794) στο διαφωτιστικό και επαναστατικό έργο του Ρήγα Φεραίου. Ο μαρτυρικός θάνατός του, τον Ιούνιο του 1798, στις φυλακές του Βελιγραδίου, μαζί με τον Ρήγα και τους άλλους συντρόφους τους, αποτελεί μια πρώτη εισφορά της Κύπρου στους κοινούς αγώνες των ιστορικών πατρίδων του Ελληνισμού για ελευθερία. Στη συνέχεια, με την ίδρυση της Φιλικής Εταιρείας και την έναρξη των επαναστατικών διεργασιών, πολλοί Κύ-

1.

2.

3.

«*Ἡ Ἰδρυση της Ἑλληνικῆς Σχολῆς Κύπρου το 1812 στη Λευκωσία ἀπό τον Ἀρχιεπίσκοπο Κυπριανό*», Κώδικας Ἀγίας Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου, 17ος - 20ος αἰώνας, ἀπό τὴν Ἱερά Ἀρχιεπισκοπή Κύπρου, Λευκωσία.
 «*The Foundation of the Greek School of Cyprus in Lefkosia in 1812 by Archbishop Kyprianos*», Codex I of the Holy Archbishopric of Cyprus, 17th - 20th century, Holy Archbishopric of Cyprus, Lefkosia.

Cypriot participation in the preparations for the liberation of enslaved Greek lands is attested from the end of the 18th century with the active support of scholar Ioannis Karatzas of Lefkosia (author of *Love results*, 1794) to the enlightenment and revolutionary work of Rigas Feraios Velesinlis. His martyred death in June 1789 in the prisons of Belgrade, together with Rigas and the other companions constitutes Cyprus' first contribution to the common struggles of the historic homelands of Hellenism for freedom. Subsequently, with the establishment of Filiki Eteria and the start of revolutionary processes, many Cypriots, first among which were those who lived in the Danubian Principalities, were initiated and participated in the preparation of the struggle. The example of the trade office of Theseus' family in Marseilles,

1.

2.

3.

1. *Νικηταράς (1782-1849)*, λιθογραφία, 1825, A. Friedel / Bouvier,
2. *Ἡ σφαγή των Ἑλλήνων*, χαλκογραφία, 19ος αἰώνας, Armand / L. Jance,
3. *Ἕλληνας πολεμιστής*, υδατογραφία, 19ος αἰώνας, Jean-Claude Bonnefond.
1. *Nikita (1782-1849)*, lithograph, 1825, A. Friedel / Bouvier,
2. *The massacre of the Greeks*, engraving, 19th century, Armand / L. Jance,
3. *Greek warrior*, watercolor, 19th century, Jean-Claude Bonnefond.

Πληγωμένος αγωνιστής, ελαιογραφία σε καμβά, 19ος αιώνας, επαναλαμβάνει έργο του J.-Cl. Bonnefond στο Μουσείο της Λυών, Wounded fighter, oil on canvas, 19th century, repeats the work of J.-Cl. Bonnefond in the Museum of Lyon

Παπαφλέσσας (1788-1825), ελαιογραφία σε καμβά, 19ος αιώνας, Carl Wieland. Papaflessas (1788-1825), oil on canvas, 19th century, Carl Wieland.

πριοι, με πρώτους όσους διέμεναν στις παροικίες των Παραδουνάβιων χωρών και της Ευρώπης, μύθηκαν σε αυτήν και συμμετείχαν στην προετοιμασία του αγώνα. Είναι ενδεικτικό το παράδειγμα του εμπορικού γραφείου των Θησέων στη Μασσαλία, το οποίο αποτέλεσε κέντρο συλλογής εφοδίων και στράτευσης εθελοντών για την επαναστατημένη Ελλάδα. Παρόμοια ήταν η συμμετοχή και αυτών που ζούσαν στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα, όπως του δάσκαλου Χαράλαμπου Μάλη και του καπετάνιου Ιωάννη Γεωργίου, οι οποίοι μύθηκαν στην Εταιρεία στην Κωνσταντινούπολη και στην Τήνο αντίστοιχα.

Δ': Η Ελληνική Επανάσταση (1821-1830)

Το γενικό σχέδιο των Φιλικών προέβλεπε ότι η επανάσταση έπρεπε να ξεκινήσει τις πενήντα πρώτες ημέρες του 1821, όταν ο Υψηλάντης θα έφτανε στη Μάνη για να αναλάβει την αρχηγία της. Για την προετοιμασία της επανάστασης έφτασε στον Μοριά, ήδη από το τέλος του 1820, ο αρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δίκαιος Παπαφλέσσας, εξουσιοδοτημένος από την Εταιρεία να προετοιμάσει την επανάσταση και υπεύθυνος μαζί με τον Αναγνωσταρά για τη Μεσσηνία. Στις 6 Ιανουαρίου περνά στο Μοριά από την Ζάκυνθο, ειδοποιημένος από τους Φιλικούς ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Ο Παπαφλέσσας οργώνει τον Μοριά μιλώντας για την επανάσταση σε πόλεις και χωριά. Ο Κολοκοτρώνης κάνει συγκεντρώσεις καπεταναίων από όλη την Πελοπόννησο

which became a centre for the collection of military supplies and the enlistment of volunteers for the revolution in Greece, is a case in point. Cypriots living in the Turkish-held Greece, such as teacher Charalambos Malis and Captain Ioannis Georgiou, who were initiated in Filiki Eteria in Constantinople and Tinos, respectively, made a similar contribution.

IV. The Greek war of Independence (1821-1830)

The general plan of Filiki Eteria envisaged that revolution should start in the first 50 days of 1821, when Ypsilantis would arrive at Mani to take up the leadership. Archimandrite Gregorios Dikaivos Papaflessas arrived at Morea at the end of 1820, authorized by Filiki Eteria to prepare the revolution and to be together with Anagnostaras responsible for the Messinia region. On 6 January Kolokotronis, having being notified by members of the Filiki Eteria, goes from Zakynthos to Morea. Kolokotronis travels all over Morea, speaking about the coming revolution in towns and villages. Kolokotronis organises gatherings of the chieftains from all over the Peloponnese and tells them to take up arms as soon as the password is given. Other members of Filiki Eteria prepare the revolt at Roumeli, Thessally and Macedonia. According to tradition, Paleon Patron Germanos blessed a Greek flag and declared

Όρκος νεαρού πολεμιστή, ελαιογραφία σε καμβά, 19 αιώνας, Michel Philibert Genod
Oath of a young warrior, oil on canvas, 19th century, Michel Philibert Genod

Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης στη νεκρική κλίνη, μπρούτζινο γλυπτό από το γύψινο εκμαγείο του 1843, 1992 Γ. Χουλιάρας, Αρκαδικό Μουσείο Ιστορίας και Τέχνης,

Theodoros Kolokotronis in deathbed, bronze sculpture from the plaster cast of the 1843, 1992, G. Houliaras, Arcadian Museum of History and Art.

Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης στη νεκρική κλίνη, ξυλογραφία από σχέδιο του Pierre Bonirote, 1853, Π. Σκιαδόπουλος, Αρκαδικό Μουσείο Ιστορίας και Τέχνης.
Theodoros Kolokotronis in deathbed, woodcut from the draft of Pierre Bonirote, 1853, P. Skiadopoulos, Arcadian Museum of History and Art.

και τους ενημερώνει να πάρουν τα όπλα μόλις δοθεί το σύνθημα. Άλλοι Φιλικοί προετοιμάζουν την επανάσταση σε Ρούμελη, Θεσσαλία και Μακεδονία. Σύμφωνα με την παράδοση, στις 25 Μαρτίου του 1821 ο Παλαιών Πατρών Γερμανός ευλόγησε μία ελληνική σημαία και κήρυξε την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης στο μοναστήρι της Αγίας Λαύρας. Στη Στερεά Ελλάδα κηρύχθηκε επίσημα η έναρξη της επανάστασης στις 27 Μαρτίου, στη Μονή Οσίου Λουκά κοντά στη Λιβαδειά, με παρόντες τους οπλαρχηγούς Αθανάσιο Διάκο και Βασίλη Μπούσγο και προκρίτους της περιοχής. Η επανάσταση επεκτάθηκε γρήγορα σε όλη την Πελοπόννησο και Ανατολική Στερεά και είχε μεγάλη επιτυχία, αφού πέρασαν στον έλεγχο των επαναστατών πολύ σύντομα, Ζάχολη (14 Μαρτίου), Καλαμάτα (23 Μαρτίου), Αίγιο (23 Μαρτίου), Καλάβρυτα (26 Μαρτίου), Άργος, Καρύταινα, Μεθώνη, Νεόκαστρο, Φανάρι, Γαστούνη, Ναύπλιο στην Πελοπόννησο και Σάλωνα (Πανουργιάς, 27 Μαρτίου), Γαλαξίδι (Γκούρας, 28 Μαρτίου), Λιδωρίκι (Σκαλτζάς, 28 Μαρτίου), Μαλανδρίνο (Σκαλτζάς, 30 Μαρτίου), Λιβαδειά (Διάκος, 31 Μαρτίου), Θήβα (Μπούσγος, 3 Απριλίου), Αταλάντη στη Στερεά Ελλάδα (Ρούμελη). Οι Οθωμανοί περιορίστηκαν στα κάστρα όπου είχαν αρχίσει πολιορκίες. Τα κάστρα πολιορκούσαν ομάδες ατάκτων υπό τη διοίκηση ντόπιων καπεταναίων, προεστών ή ιεραρχών, που είχαν ξεσπκωθεί και ο αριθμός των πολιορκητών δεν ήταν σταθερός αλλά αυξομειώνονταν ανάλογα με τις περιστάσεις. Η πιο οργανωμένη πολιορκία ήταν της Τρίπολης (Κολοκοτρώνης, Νικηταράς) η οποία δεν ήταν ασφυκτική, αλλά επιτελική με κατοχή και οχύρωση καίριων υψωμάτων γύρω από την

(Αριστερά) **Θεόδωρος Κολοκοτρώνης (1770 - 1843)**, επικρωματισμένη λιθογραφία, 1827, A. Friedel,
 (δεξιά) **Ανδρέας Μιαούλης (1769-1835)**, επικρωματισμένη λιθογραφία, 1833, Carl Krazeisen.
 (Left) **Theodoros Kolokotronis (1770 - 1843)**, Coloured lithograph, 1827, A. Friedel,
 (right) **Andreas Miaoulis (1769-1835)**, Coloured lithograph, 1833, Carl Krazeisen.

the start of the Greek War of Independence at Agia Lavra Monastery on 25 March 1821. In Sterea Ellada the official start of the war took place on 27 March at the Monastery of Saint Luke near Livadia, in the presence of chieftains Athanasios Diakos and Vasilis Bousgos as well as various elders of the region. The revolution quickly spread to all the Peloponnese and East Sterea Ellada and was very successful as the revolutionaries quickly took over the control of Zacholi (14 March), Kalamata (23 March), Aigion (23 March), Kalavryta (26 March), Argos, Karytaina, Methoni, Neokastro, Fanari, Gastouni, Nafplion, in the Peloponnese and Salona (by Panourgias, 27 March), Galaxidi (Gouras, 28 March), Lidoriki (by Skaltzas, 28 March), Malandrino (Skaltzas, 30 March), Livadia (by Diakos, 31 March, Thebes, (by Busgos, 3 April), Atalanti in Sterea Ellada (Roumeli). The Ottomans confined themselves to the castles, where sieges started. Groups of irregulars were carrying out the siege under the command of local chieftains, elders, or prelates, which had rebelled and their number was not stable, but increased or decreased depending on the circumstances. The most organised siege was that of Tripoli (by Kolokotronis and Nikitaras) which was not a close siege, but a strategic one, comprising of occupying and entrenching

(Αριστερά) **Ο Νικήτας - Ο Κολοκοτρώνης - Λουτρό κοντά στην αρχαία Θουρία - Βυζαντινή εκκλησία - Γέφυρα στην Γορτυνία** λιθογραφία, 19ος αιώνας, Prosper Baccuet,
 (δεξιά) **Μιαούλης - Πετρόμπεης-Φρούριο Παλαιόκλεφτο στην Αρκαδία - Πηγή Κλεψύδρα - Μοναστήρι του όρους Βουρκάνο στη Μεσσηνία**, λιθογραφία, 19ος αιώνας, Prosper Baccuet.

(Left) **Nikitas - Kolokotronis - bath near the ancient Thouria - Byzantine church - Bridge in Gortynia**, lithograph, 19th century, Prosper Baccuet,
 (right) **Miaoulis - Petrombey, Fortress Palaioklefto in Arcadia - Source Clepsydra - Monastery of Mount Vourkano in Messinia**, lithograph, 19th century, Prosper Baccuet.

πόλη, που έλεγχαν τις προσβάσεις προς αυτή.

Οι ειδήσεις για εξέγερση και στο Μοριά έφτασαν στο τέλος Μαρτίου και στην Υψηλή Πύλη. Η πρώτη αντίδραση ήταν η προσπάθεια περιορισμού της εξέγερσης στο Μοριά, που εκδηλώθηκε με τρομοκρατικές σφαγές διακεκριμένων προσώπων και προεστών στην Πόλη, αλλά και σε άλλες πόλεις της αυτοκρατορίας που το ελληνικό στοιχείο ήταν σημαντικό, όπως τις Κυδωνίες (Αϊβαλί), Ρόδο, Κύπρο. Δεν είναι δυνατό να εκτιμηθεί η έκταση και ο αριθμός των θυμάτων των σφαγών σε αυτές τις περιοχές. Ανήμερα το Πάσχα (10 Απριλίου 1821), μετά τη θεία Λειτουργία, καθαιρέθηκε και απαγχονίστηκε στην κεντρική πύλη του πατριαρχείου στην Κωνσταντινούπολη ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε' (πάνω από 70 ετών τότε), σε μια καθαρά τρομοκρατική κίνηση της Πύλης, αφού δεν είχε δοθεί κανενός είδους αφορμή για αυτή την ενέργεια.

Η στρατιωτική απάντηση του Χουρσίτ πασά της Πελοποννήσου, που βρισκόταν στα Γιάννενα διευθύνοντας τις επιχειρήσεις εναντίον του Αλή πασά, προέβλεπε την κατάπνιξη της εξέγερσης στην Πελοπόννησο με τακτικό στρατό, πεζικό και ιππικό, από δύο μεριές: Από τη μια απευθείας διεκπεραίωση στρατευμάτων μέσω Ρίου-Αντιρρίου και από την άλλη κάθοδο διαμέσου της Ανατολικής Στερεάς με καταστολή της εξέγερσης που είχε ήδη αρχίσει εκεί. Το πρώτο σκέλος των στρατευμάτων υπό τη διοίκηση του Μουσταφάμπεπ πέρασε στην Πελοπόννησο πολύ νωρίς (6 Απριλίου) και επιδόθηκε σε συστηματικές καταστροφές πολέων που είχαν περιέλθει στους εξεγερμένους. Στις 24 Απριλίου,

*Η Έξοδος του
Μεσολογγίου, ελαιογραφία σε καμβά,
19ος αιώνας, G. Mazzola*
*The Exodus of
Messolonghi,
oil on canvas,
19th century, G. Mazzola.*

1.

2.

3.

vital hills round the town, which controlled the access to the town.

By the end of March the news about the uprising in Morea reached the High Porte. The Ottomans first reaction was to contain the uprising in Morea, which took the form of terrorist massacres of eminent personalities and elders in Constantinople and other towns of the empire, where the Greek element was important, like Kydonies (Aivali), Rhodes and Cyprus. It is not possible to give an estimate on the number of the people massacred in these areas. On Easter day (10 April 1821) right after the holy mass, Patriarch Gregory V (who was more than 70 years old at the time) was unfrocked and hanged on the central gate of the Patriarchate in Constantinople, in a move by the Sublime Porte aimed at terrorizing the Greeks, as there was no excuse for this atrocity.

The military reply of Hursid Pasha of the Peloponnese, who was at Ioannina directing the operations against Ali Pasha, envisaged the suppression of the rebellion in the Peloponnese with regular army, infantry and cavalry, from two sides: One from the direct landing of troops through Rio-Antirio and on the other by descending through East Sterea Ellada to suppress the uprising which had already started there. The first mass of the troops led by Mustafa Bey passed on to the Peloponnese very early (6 April) and started destroying systematically the towns which had fallen to the insurgents. On 24 April the troops of Omer Vryoni decimated Athanasios Diakos fighters at the Battle of Alamana. Diakos himself was captured and met with a horrible death. On 8 May Odysseas Androutsos with 120 fighters dealt a blow at Omer Vryonis at the Hani of Gravia, causing heavy losses to Vryonis' troops. On 6 April Mustafa Bey, Hursid's Chief of staff, passed through Rio to the Peloponnese, to execute the order of suppressing the revolution. He burned down Vostitsa (Aigion), raised the siege of Acrokorinthos, burned down Argos, raised the siege of Nafplion and on 6 May entered

- 1. **Λόρδος Βύρωνας (1788 - 1824)**, 1824, T. Philip (/ Thomas Lupton,
- 2. **Φαβιέρος (1783-1855)**, λιθογραφία, 19 αιώνας, Villain / Decrouan / Bernard,
- 3. **Ο Κόμης Ντι Παλατσιάνο (1764-1849)** με ελληνική παραδοσιακή ενδυμασία, ελαιογραφία σε καμβά, 1835, Eug. Delacroix.
- 1. **Lord Byron (1788 - 1824)**, 1824, T. Philip (/Thomas Lupton,
- 2. **Charles Nicolas Fabvier (1783-1855)**, lithograph, 19th century, Villain / Decrouan / Bernard,
- 3. **The Count Di Palazziano (1764-1849)** with traditional Greek clothing, oil on canvas, 1835, Eug. Delacroix.

στη μάχη της Αλαμάνας, τα στρατεύματα του Ομέρ Βρυώνη αποδεκάτισαν το στράτευμα του Αθανάσιου Διάκου και ο ίδιος συνελήφθη βρίσκοντας οικτρό θάνατο. Στις 8 Μαΐου ο Οδυσσεάς Ανδρούτσος με 120 μαχητές κατάφερε πλήγμα στον Ομέρ Βρυώνη στο χάνι της Γραβιάς, προξενώντας του σημαντικές απώλειες. Στις 6 Απριλίου είχε περάσει μέσω Ρίου στην Πελοπόννησο ο Μουσταφάμπεης, του Χουρσίτ πασά, με εντολή την καταστολή της εξέγερσης. Έκαψε τη Βοστίτσα (Αίγιο), έλυσε την πολιορκία του Ακροκόρινθου, έκαψε το Άργος, κατέστειλε την πολιορκία του Ναυπλίου και εισήλθε πανηγυρικά στην Τρίπολη στις 6 Μαΐου. Στις 12 Μαΐου επιχείρησε μια πρώτη απόπειρα διάσπασης της πολιορκίας της Τρίπολης και επιτέθηκε με ισχυρές δυνάμεις εναντίον των πολιορκητών στο Βαλτέτσι από Βορρά και Νότο. Τη θέση υπερασπίστηκαν λυσσαλέα στρατιωτικά σώματα των Μαυρομιχαλαίων (Κυριακούλης, Ηλίας και Γιάννης), του Κολοκοτρώνη, των Πλαπούταιων και άλλων καπεταναίων. Την επόμενη ο Μουσταφάμπεης διάταξε υποχώρηση, που η ελληνική αντεπίθεση μετέτρεψε σε άτακτη φυγή με σημαντικές απώλειες. Οι νίκες αυτές, που οφείλουν πολλά στην επιμονή, μεθοδικότητα αλλά και τις στρατηγικές ικανότητες του Κολοκοτρώνη (αρχιστρατήγου από τις αρχές Μαΐου), επέτρεψαν την στενότερη πολιορκία των φρουρίων, στα οποία άρχισαν να σημειώνονται ελλείψεις των αναγκαίων, αφού ο ελληνικός στόλος είχε ήδη περιορίσει με τη δραστηριότητά του την από θαλάσσης τροφοδοσία τους. Στις πρώτες του εξόδους και περιπολίες τον Απρίλιο, ο ελληνικός στόλος κυριέψε

*Μετά τη σφαγή,
ελαιογραφία σε καμβά,
19ος αιώνας, αποδίδεται
στον Eug. Delacroix.*

*After the slaughter,
oil on canvas,
19th century, it is attributed
to Eug Delacroix.*

Η ναυμαχία του Ναυαρίνου – Άποψη της πόλης και του λιμανιού, χαλκογραφία, 19ος αιώνας, Beaugéan
The Battle of Navarino - View of the city and the harbour, engraving, 19th century, Beaugéan

Η ναυμαχία του Ναυαρίνου, επιχρωματισμένη λιθογραφία, 1828, George-Philip Reinagle / Colnaghi,
The battle of Navarino, Coloured lithograph, 1828, George-Philip Reinagle / Colnaghi,

Η ναυμαχία του Ναυαρίνου, επιχρωματισμένη λιθογραφία, 19ος αιώνας, Gilbert / Beaugéan et Fr. Salathé
The battle of Navarino, Coloured lithograph, 19th century, Gilbert / Beaugéan et Fr. Salathé,

Οι Έλληνες πληροφορούνται τις ειδήσεις για την ναυμαχία του Ναυαρίνου, επιχρωματισμένη λιθογραφία, 1827, Joseph-Louis-Hippolyte Bellangé
Greeks learn the news about the battle of Navarino, Coloured lithograph, 1827, Joseph-Louis-Hippolyte Bellangé

Η καταστροφή του τούρκο-αιγυπτιακού στόλου, εφημερίδα Le Constitutionnel, journal du Commerce, Politique et Littéraire 11.10.1827.
The destruction of the Turkish-Egyptian fleet, the newspaper Le Constitutionnel, journal du Commerce, Politique et Littéraire 11.10.1827.

1.

2.

1. Έλληνες και Γάλλοι στρατιώτες, ελαιογραφία σε καμβά, 19ος αιώνας, Γαλλική Σχολή
 2. Έλληνες και Γάλλοι πολεμιστές στην Μεθώνη, ελαιογραφία σε καμβά, 19ος αιώνας, Pr. Baccuet

1. Greek and French soldiers, oil on canvas, 19th century, French School
 2. Greek and French soldiers in Methoni, oil on canvas, 19th century, Pr. Baccuet,

3.

4.

5.

6.

3. Η Κατάληψη του κάστρου του Μοριά, 30 Οκτωβρίου 1828, λιθογραφία από τον ομώνυμο πίνακα του Langlois, 19ος αιώνας, Jean-Marie Massard / Thomas,

3. The capture of the castle of Morea, October 30, 1828, lithograph from the painting of Langlois with the same name, 19th century, Jean-Marie Massard / Thomas

4. Η Κατάληψη της Κορώνης, λιθογραφία από τον ομώνυμο πίνακα του H. Lecompte, 19ος αιώνας,

4. The capture of Koroni, lithograph from the painting of H. Lecompte with the same name, 19th century, Jean-Marie Massard

5. Η Συνάντηση του στρατηγού Maison και του Ιμβραήμ Πασά στο Ναυαρίνο (Σεπτ. 1828), λιθογραφία, 19ος αιώνας, Jean-Charles Langlois / Alès

5. The Meeting of the General Maison and Ibrahim Pasha at Navarino (Sept. 1828), lithograph, 19th century, Jean-Charles Langlois / Alès

6. Η κατάληψη της Πάτρας, 4 Οκτωβρίου 1828, λιθογραφία, 19ος αιώνας, Jean-Marie Massard / Nyon.

6. The capture of Patras, October 4, 1828, lithograph, 19th century, Jean-Marie Massard / Nyon.

αρκετά πλοία και συγκεντρώθηκαν μεγάλες ποσότητες από λάφυρα. Η θέα του ελληνικού στόλου με την επαναστατική σημαία βοηθούσε να ξεσηκωθούν νησιά ή παραθαλάσσιες περιοχές που δεν είχαν έως τότε ξεσηκωθεί και τα πληρώματα του στόλου δεν δίσταζαν να βγουν οπλισμένα στη στεριά και να συμμετέχουν σε επιχειρήσεις. Σημαντική ήταν η συμβολή του στόλου και στον από θαλάσσης αποκλεισμό και κανονιοβολισμό των φρουρών που πολιορκούνταν (Ναύπλιο, Μομε-

Tripolis triumphantly. On 12 May he made a first attempt to raise the siege of Tripolis and attacked with strong forces the besiegers at Valtetsi from North and South. The military corps of the Mavromichalis clan (Kyriakoulis, Elias and Yiannis), of Kolokotronis, the Plapoutas clan and other chieftains defended fiercely this position. The next day, Mustafa Bey ordered a retreat, which a Greek counter-attack made the troops fleeing in disarray, with sizable losses. These victories, which to a large extent were due to the persistence, method and also strategic abilities of Kolokotronis (who became commander-in-chief since the beginning of May), allowed a tighter siege of castles, which started facing shortages of the bare necessities, as the activities of the Greek fleet had already restricted their supply with provisions from the sea. In its forays and patrols in the Aegean, the Greek fleet captured many ships and amassed great quantities of loot. The sight of Greek fleet flying the flag of the revolution helped bring about an uprising in islands or coastal areas which had not joined the revolution at that time and the fleet crews did not hesitate to disembark carrying their arms with them and take part in military operations. The contribution of the fleet to the blockade and the bombardment of castles under siege (Nafplion, Monemvasia) were of particular importance. The hotbeds of the revolution expanded quickly in other areas like Salona, Galaxidi, Lidoriki, Thebes, Livadia, Athens, Crete, the Aegean islands,

*Αρματωλοί και κλέφτες,
ελαιογραφία σε καμβά,
1826, M. Decaisne
Armatoles and klefts,
oil painting, 1826,
M. Decaisne*

1.

2-3.

1. Ο Καποδίστριας, λιθογραφία, Karl Muller / F. Velten, 19 αιώνας
2-3. Επιτραπέζια αναμνηστικά του Ιωάννη Καποδίστρια (1828-2008), Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου, Λευκωσία.

1. Ο Καποδίστριας, βασιλιά). Οι εορτές της Επανάστασης εξαπλώθηκαν με ταχείς ρυθμούς και σε άλλες περιοχές, στα Σάλωνα, στο Γαλαξίδι, στο Λιδωρίκι, στη Θήβα, στη Λιβαδειά, στην Αθήνα, στην Κρήτη, στα νησιά του Αιγαίου, στη Θεσσαλία, στην Ήπειρο, στη Μακεδονία, αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις δεν κατάφεραν να ριζώσουν. Τον Ιανουάριο του 1822 η πρώτη εθνική σύνοδος στην Επίδαυρο ανακήρυξε την ανεξαρτησία της Ελλάδος από την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

1. Kapodistrias, engraving, Karl Muller / F. Velten, 19th century
2-3. Two table memorabilia of Capodistrias (1828-2008), Holy Archbishopric of Cyprus, Lefkosia.

Ο ελληνικός στόλος στη ναυμαχία του Γέροντα, στις 29 Αυγούστου 1824, κατόρθωσε να πλήξει αποτελεσματικά τον τουρκο-αιγυπτιακό στόλο. Στο διάστημα αυτό η Επανάσταση μπόρεσε να εδραιωθεί, εξαιτίας της ήπιας του Δράμαλη στα Δερβενάκια. Ο ελληνικός στόλος ήλεγχε το Αιγαίο, αλλά η αποτυχημένη εξέγερση της Χίου επισκόπιασε τις επιτυχίες.

Στις 12 Φεβρουαρίου 1825 ο Ιμπραήμ με τουρκο-αιγυπτιακό στρατό και στόλο κάνει απόβαση στη Μεθώνη και προχωρώντας ακάθεκτος προς το Μεσολόγγι καταλαμβάνει την Τριπολιτσά. Το Φεβρουάριο του

1.

2.

3.

1. Έλληνας ναυτικός με την οικογένειά του, λιθογραφία, 19 αιώνας, Achille Deveria
2. Ελληνικός χορός κάτω από την Ακρόπολη, λιθογραφία, 19ος αιώνας, Christian-Louis Leblanc
3. Αθηναίος - κοπέλα και υπρέτρια αθηναίες - Αξιωματικός και στρατιώτες, επιχρωματισμένη λιθογραφία, 19ος αιώνας, Felix Fossey.

1. Greek sailor with his family, lithograph, 19th century, Achille Deveria
2. Greek dance beneath the Acropolis, lithograph, 19th century, Christian-Louis Leblanc
3. Athenian man- girl and maid of Athens - officers and soldiers, Coloured lithograph, 19th century, Felix Fossey

Thessaly, Epirus, Macedonia, but in most of the cases did not succeed in taking root. In January 1822 the first national assembly at Epidavros declared Greece's independence from the Ottoman Empire.

The Greek fleet at the naval battle of Gerontas on 29 August 1824 managed to deal a blow to the Turkish-Egyptian fleet. During this period the Greek revolution was consolidated as a result of the Dramalis defeat at Dervenakia. The Greek fleet controlled the Aegean, but the failed uprising of Chios overshadowed the successes.

On 12 February 1825 Ibrahim with the Turkish-Egyptian army and fleet makes a landing at Methoni and, rushing headlong towards Messolonghi, occupies Tripolitisa. In February 1826, Vasiladi, Mesolongi's stronghold in the lagoon, as well as the islands of Dolmas and Poros, fell into the hands of the Turks and Aetoliko surrendered. After the failure to supply the besieged inhabitants of Messolonghi, who resisted Turkish attacks for 12 months, the heroic sortie was attempted on 10 April, which inspired great admiration among Greeks and foreigners. Subsequently, Ibrahim returned to the Peloponnese, where he attempted to occupy Mani twice in May and August 1826. Kütahı occupied the Acropolis on 25 May, 1827, one month after the death of Georgios Karaiskakis, General Commander of the troops of Sterea Ellada.

On 20 October 1827 the naval battle of Navarino took place, when the naval forces of England, France and Russia destroyed the combined Turkish and Egyptian armada. The outcome of the battle was decisive for developments in Greece and speeded up the process for the establishment of the Modern Greek state. At the beginning of 1828 Ioannis Kapodistrias arrives in Nafplion. Kapodistrias was selected as Governor of Greece by the Third National Assembly at Troezen in April 1827. On 12 September 1829 the Greek troops, headed by Demetrios Ypsilantis fought at the Petra Viotias the final battle against Turks in Sterea Ellada. Meanwhile, French troops under General Maison landed in Peloponnese in order to force the Egyptian Army to withdraw immediately.

War operations ended when the Sultan, forced by Russia, accepted Greece's autonomy with the Treaty of Adrianoupolis in 1829.

On February 3, 1830 the London Protocol was signed, which is considered to be the birthday of the independent Hellenic Republic.

*Ομέρ Βρυώνης,
ελαιογραφία σε καμβά,
19ος αιώνας,
Eug. Delacroix
Omer Vrioni,
oil on canvas,
19th century, Eug.
Delacroix*

Το 1821 και η Κύπρος,
Κανάρης, ελαιογραφία σε ξύλο, 1971,
Γ. Μαυρογένης, Ιερά
Αρχιεπισκοπή Κύπρου,
Λευκωσία
1821 and Cyprus,
Kanaris, oil on wood,
1971, G. Mavrogenis,
Holy Archbishopric of
Cyprus, Lefkosia

1826, το Βασιλάδι, προπύργιο του Μεσολογγίου στη λιμνοθάλασσα, όπως και τα νησιά Ντολμάς και Πόρος, έπεσαν στα χέρια των Τούρκων, και το Αιτωλικό παραδόθηκε. Μετά την αποτυχία ανεφοδιασμού των πολιορκημένων Μεσολογγιτών, που για δώδεκα μήνες αντιστάθηκαν, επιχειρήθηκε η ηρωική Έξοδος στις 10 Απριλίου, που προκάλεσε το θαυμασμό Ελλήνων και ξένων. Στη συνέχεια, ο Ιμπραήμ επέστρεψε στην Πελοπόννησο, όπου δύο φορές απέτυχε να καταλάβει τη Μάνη, το Μάιο και τον Αύγουστο του 1826. Ο Κιουταχής κατέλαβε την Ακρόπολη, στις 25 Μαΐου 1827, ένα μήνα μετά το θάνατο του Γεωργίου Καραϊσκάκη, Γενικού Αρχηγού των στρατευμάτων της Στερεάς Ελλάδας.

Στις 20 Οκτωβρίου 1827 έγινε η ναυμαχία του Ναβαρίνου, όπου οι στόλοι της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας ενεπλάκησαν και κατέστρεψαν τον τουρκο-αιγυπτιακό στόλο. Η έκβαση της ναυμαχίας υπήρξε καθοριστική για την εξέλιξη των ελληνικών πραγμάτων και επιτάχυνε τις διεργασίες δημιουργίας του νεοελληνικού κράτους. Στις αρχές του 1828 έφθασε στο Ναύπλιο ο Ιωάννης Καποδίστριας, ο οποίος είχε οριστεί Κυβερνήτης της Ελλάδας από την Γ' Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας τον Απρίλιο του 1827. Στις 12 Σεπτεμβρίου 1829 τα ελληνικά στρατεύματα, με επικεφαλής τον Δημήτριο Υψηλάντη, κέρδισαν στη θέση Πέτρα της Βοιωτίας την τελευταία μάχη εναντίον των Τούρκων στη Στερεά Ελλάδα. Στο μεταξύ, γαλλικά στρατεύματα υπό τον στρατηγό Maison, εγκαταστάθηκαν στην Πελοπόννησο, για να αναγκάσουν τον αιγυπτιακό στρατό σε άμεση υποχώρηση.

Οι πολεμικές επιχειρήσεις έληξαν, όταν ο Σουλτάνος υποχρεωμένος από την Ρωσία, αποδέχθηκε την αυτονομία της Ελλάδας με την Συνθήκη της Αδριανούπολης το 1829.

Στις 3 Φεβρουαρίου 1830 υπογράφηκε το Πρωτόκολλο του Λονδίνου, το οποίο θεωρείται η γενέθλια πράξη του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους.

V. The 1821 events and their impact on Cyprus

On the eve of the revolution, the Filiki Eteria became active in Cyprus, where Archbishop Kyprianos and other prominent clergymen and elders in the island were initiated. Due to the great distance between Cyprus and the areas where the revolution was going to take place and especially the island's proximity to Asia Minor, Egypt and Syria had the result that the plan of action prepared at Ismail of Bessarabia in October 1820 envisaged that Cyprus would participate in the struggle only through economic assistance and the provision of supplies, according to the assurances given by Archbishop Kyprianos. Member of the Filiki Eteria Demetrios Ypatros of Metsovo visited Cyprus at the time and met for this purpose with Kyprianos. According to a letter dated 8 October 1820 by Alexandros Ypsilantis to the Archbishop of Cyprus, conveyed through Antonios Pelopidas, a member of the Filiki Eteria, Kyprianos was asked to send his contribution "because the start of the school is getting closer" as he said in code. Local Cypriot

1. Η σύλληψη του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού
2. Ο Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός και οι άλλοι Ιεράρχες στο Σεράι, ελαιογραφίες σε ξύλο, 1971, Γ. Μαυρογένης, Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου, Λευκωσία.
1. The arrest of Archbishop Kyprianos,
2. Archbishop Kyprianos and other bishops in the Saray, oil paintings on wood, 1971, G. Mavrogenis, Holy Archbishopric of Cyprus, Lefkosia.

- Ο Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός πριν τον απαγχονισμό του, ελαιογραφία σε καμβά, β' μισό 20ού αιώνα, Μ. Κάσιαλος
- Archbishop Kyprianos before the hanging, oil on canvas, second half of the 20th century, M. Kasialos

Ε΄ Το 1821 και η Κύπρος

Στις παραμονές της επανάστασης, η Φιλική Εταιρεία δραστηριοποιήθηκε και στην Κύπρο, όπου μυήθηκαν ο Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός και άλλοι επιφανείς κληρικοί και προύχοντες του νησιού. Λόγω της μεγάλης απόστασης της Κύπρου από τις περιοχές της επικείμενης εξέγερσης και ειδικά η εγγύτητά της προς την Αίγυπτο και τη Συρία συνετέλεσαν ώστε, στο σχέδιο δράσης των Φιλικών, που διαμορφώθηκε στο Ισμαήλιο της Βεσσαραβίας τον Οκτώβριο του 1820, να αποφασισθεί, ότι η Κύπρος θα συμμετείχε στον αγώνα με οικονομική συνδρομή και αποστολή εφοδίων, σύμφωνα και με τη διαβεβαίωση του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού. Επισκέφθηκε τότε το νησί ο Φιλικός Δημήτριος Ίπατρος από το Μέτσοβο, ο οποίος συνήντησε για τον σκοπό αυτό τον Κυπριανό. Διασώθηκε επιστολή, ημερομηνίας 8 Οκτωβρίου 1820, του Αλέξανδρου Υψηλάντη, που εστάλη στον Κύπριο Αρχιεπίσκοπο μέσω του Φιλικού Αντώνιου Πελοπίδα, με την οποία τον καλούσε να στείλει τη συνδρομή του *«διότι η έναρξις του Σχολείου έγγιζει»*, όπως σημείωνε συνθηματικά. Στο ίδιο θέμα αναφέρονται και τοπικές κυπριακές παραδόσεις, όπως οι σχετικές με άφιξη του Κωνσταντίνου Κανάρη, στις 19 Ιουνίου 1821, αρχικά στον Άγιο Σέργιο και στη συνέχεια στην Ασπρόβρυση της Λαπήθου, από όπου πήρε *«όλόκληρα φορτία τριών φορτηγίδων νηών, πρόβατα και βόας και κριθήν και διάφορα άλλα τρόφιμα»*.

Παρά το γεγονός ότι στην Κύπρο δεν εκδηλώθηκε ένοπλη εξέγερση και οι μόνες επαναστατικές ενέργειες περιορίστηκαν στη διανομή προκηρύξεων, οι Οθωμανοί εφήρμοσαν μία σειρά από μέτρα που αποσκοπούσαν στον αποκεφαλισμό της εκκλησιαστικής και πολιτικής ηγεσίας και στον εκφοβισμό του πληθυσμού. Τα γεγονότα που ακολούθησαν αποτελούν την τραγικότερη πτυχή των μεγάλων δοκιμασιών του Ελληνισμού της Κύπρου κατά τη διάρκεια των χρόνων της Τουρκοκρατίας. Οι εκκλησιαστικοί ηγέτες, με επικεφαλής τον Αρχιεπίσκοπο Κυπριανό και τους τρεις Μητροπολίτες, καθώς και μεγάλος αριθμός προκρίτων, εκτελέστηκαν (9 Ιουλίου 1821) και οι περιουσίες τους δημεύθηκαν. Τα στρατεύματα που είχαν σταλεί στο νησί, τον Μάιο του 1821, από την Πτολεμαίδα της Παλαιστίνης για να αποτρέψουν την κήρυξη επανάστασης προέβησαν σε σφαγές και λεηλασίες, οι οποίες, σύμφωνα με κείμενα περιηγητών, ήταν ιδιαίτερα σφοδρές.

Η συμβολή της Κύπρου στον αγώνα του 1821 δεν περιορίζεται, όμως, στην οικονομική συνει-

Ιωάννης Σταυριανός (1804-1887), αγωνιστής της ελληνικής επανάστασης από τη Λόφου, γύψινο πρόπλασμα της μπρούτζινης προτομής στο μνημείο του στη Λόφου, 1994, Θ. Θεοδούλου, Συλλογή Θεοδούλου Θεοδούλου.

Ioannis Stavrianos (1804-1887), fighter of the Greek Revolution from Lofou, plaster model of the bronze bust of the monument in Lofou, T. Theodoulou, Collection of Theodoulos Theodoulou.

Απαγχονισμός του Εθνομάρτυρα Κυπριανού, ελαιογραφίες σε ξύλο, 1971, Γ. Μαυρογένης, Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου, Λευκωσία.

Hanging of the national martyr Kyprianos, oil painting on wood, 1971, G. Mavrogenis, Holy Archbishopric of Cyprus, Lefkosia.

tradition referred to the same issue, particularly relating to the arrival of Constantine Kanaris on 19 June 1821 initially at Agios Sergios and subsequently to Asprovrysi of Lapethos where he “was given three whole shiploads, of sheep, cattle and barley and various foodstuffs”.

Despite the fact that there was no armed rebellion in Cyprus and the only rebellious activities were limited to the distribution of proclamations, the Ottomans implemented a series of measures aiming at decapitating the church and political leadership of the island and at terrorizing the population. The events which followed constitute the most tragic aspect of the great ordeals the Greeks of Cyprus passed through during the Ottoman rule. Archbishop Kyprianos, the three Bishops, other church leaders, and a big number of elders were executed (9 July 1821) and their properties were confiscated. The troops sent to the island in May 1821 from Ptolemaid in Palestine to prevent the outbreak of the revolution in Cyprus resorted to massacres and looting, which according to travelers’ accounts were quite extensive.

However, Cyprus’ contribution to the 1821 War of Independence is not limited to the economic assistance, the provision of supplies and the supply of Greek ships. Attesting to will of Cypriots to “struggle like their Greek brethren” is the proclamation dated 6 December 1821, in which Nicolaos Theseas was authorized “to prepare a military force and move against the enemies”. The proclamation was signed by Bishop Spyridon of Trimithounta, Exarch and subsequently Archbishop Ioannikios of Cyprus, Archimandrite Theophylaktos Theseas and other

σφορά, στην αποστολή εφοδίων και στην τροφοδοσία ελληνικών καρβιών. Σημαντικό τεκμήριο της θέλησης των Κυπρίων να αγωνισθούν «*συμφώνως μέ τούς λοιπούς αδελφούς Έλληνας*» αποτελεί η προκήρυξη της 9ης Δεκεμβρίου 1821, με την οποία εξουσιοδοτούσαν τον Νικόλαο Θησέα να «*έτοιμάση δύναμιν στρατιωτικήν και κινηθή κατά τών έχθρών*», που υπογράφηκε σε ευρωπαϊκή πόλη από τον Τριμυθούντος Σπιριδώνα, τον Έξαρχο και μετέπειτα Αρχιεπίσκοπο Κύπρου Ιωαννίκιο, τον Αρχιμανδρίτη Θεοφύλακτο Θησέα και άλλους επτά Κυπρίους διαφυγόντων των σφαγών της 9ης Ιουλίου 1821 στο νησί. Σε κρατικά και ιδιωτικά αρχεία της Ελλάδας διασώζεται μεγάλος αριθμός πιστοποιητικών Κυπρίων αγωνιστών, που αναφέρονται στην ενεργό δράση και στην προσφορά τους στον αγώνα, όπως οι Μιχάλης Κυπραίος, Γαβριήλ Παπαγεωργίου, Τζιώρτης Κύπριος, στρατηγός Χατζηπέτρος κ.ά. Παρόμοιες αναφορές για συμμετοχή Κυπρίων στον αγώνα γίνονται επίσης στα *Απομνημονεύματα* οπλαρχηγών, σε διάφορα προξενικά έγγραφα, στον Τύπο της εποχής και σε άλλες πηγές. Ο αριθμός τους υπολογίζεται σε χίλιους περίπου, δηλαδή σχετικά μεγάλος, αν ληφθεί υπόψη ότι ο ελληνικός πληθυσμός του νησιού ανερχόταν τότε στις ογδόντα έως εκατόν χιλιάδες κατοίκους.

Δυστυχώς, κανείς από τους Κυπρίους αγωνιστές που επέζησαν, δεν κατέλιπε Απομνημονεύματα, ώστε να καταγραφούν κάποιες μαρτυρίες για το ρόλο που διαδραμάτισε στην Επανάσταση. Εξαίρεση αποτελούν οι Ιωάννης Σταυριανός, που δίδει πληροφορίες για τη μετάβασή του στην Ελλάδα, με λεπτομέρειες από τις μάχες των Αθηνών το 1826-1827 και την πολιορκία της Ακρόπολης, και ο Ιωάννης Φραγκοΐδης, που κατέγραψε τις ναυμαχίες, στις οποίες έλαβε μέρος με το πολεμικό πλοίο «Ηρακλής».

Η πολύπλευρη συμμετοχή της Κύπρου στην Ελληνική επανάσταση του 1821 συνέτεινε, ώστε ο Ιωάννης Καποδίστριας να αναφέρει, το 1827, σε εκπρόσωπο του Αγγλικού Υπουργείου των Εξωτερικών, πως θεωρούσε ότι τα όρια του υπό ίδρυση ελληνικού κράτους καθορίζονταν «*υπό τοῦ αἵματος τοῦ ἐκχυθέντος εἰς τὰ σφαγεῖα τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Κύπρου, τῆς Χίου, τῆς Κρήτης, τῶν Ψαρῶν καί τοῦ Μεσολογγίου*».

Η απελευθέρωση της Κύπρου από τους Οθωμανούς θα επιτευχθεί το 1878 με τη μεταβίβαση του νησιού στη Μ. Βρετανία. Σύσσωμος ο Ελληνισμός της Κύπρου, ετοιμαζόταν ανυποψίαστος να υποδεχθεί ως σωτήρα του τον νέο δυνάστη, από τον οποίο προσδοκούσε την ένωση στον εθνικό κορμό!

1.

2.

seven Cypriots who had escaped from the massacres of 9th July 1821 on the island. In several state and private archives in Greece researchers found a big number of certificates of Cypriot fighters, which refer to their active duties and their contribution to the struggle, including those of Michalis Kypreos, Gabriel Papageorgiou, Giorgis Kyprios, general Hadjipetros and others. Similar references to the participation of Cypriots in the struggle are made in the Memoirs of chieftains, various consular documents, the press of the time and in other sources. Their number is estimated at about one thousand, i.e. a relatively big number, if we take into account that the Greek population of the island at the time was only 80,000 to 100,000 inhabitants.

Unfortunately, none of the Cypriot fighters who survived left any Memoirs so as to have some testimony on the role he played during the war. The only exceptions are Ioannis Stavrianos, who gives information about his journey to Greece, with details concerning the battles of Athens in 1826-1827 and the siege of the Acropolis and Ioannis Frangoudis who wrote down the naval battles in which he took part on the “Heraclis” warship.

The many sided participation of Cyprus to the Greek War of Independence of 1821 was such that Ioannis Kapodistrias mentions in 1827 to a representative of the English Foreign Ministry that he considers that the boundaries of the Greek state to be established were delineated by “the blood shed in the massacres of Kydonies, Cyprus, Chios, Crete, Psara and Messolonghi”.

The liberation of Cyprus from the Ottomans will take place in 1878 with the transfer of the island to British rule. Greek Cypriots as one man, unsuspected, prepared to welcome their new dynast as a saviour from whom they expected to allow them to be united with their motherland.

1. Η υποδοχή των Βρετανών στο Μετόχιο του Αγίου Προκοπίου στη Λευκωσία, χαρακτηριστικό, τέλη 19 αιώνα, Ιερά Αρχιεπισκοπή, Κύπρου, Λευκωσία

2. Η ανατολή μιας ωραίας μέρας, Κύπρος, λιθογραφία, 19ος αιώνας, Max Beeger.

1. *The reception of the British at the Metochion of Saint Prokopios in Lefkosia, engraving, late 19th century, Holy Archbishopric of Cyprus, Lefkosia*

2. *The dawn of a beautiful day, Cyprus, lithograph, 19th century, Max Beeger.*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ / BIBLIOGRAPHY

A. ΓΕΝΙΚΑ / GENERAL

Αμπατζή Ευρ., Αντώνηρου Ε., Φλεριανού Αικ., *180 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση, Οδηγός Έκθεσης, Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα 2001.*

Βακαλόπουλος Α., *Ιστορία του νέου Ελληνισμού, τ. 1-8, Θεσσαλονίκη 1964-1986.*

Γεωργίου Φ., *Ειδήσεις Ιστορικοί περί της Εκκλησίας Κύπρου, Αθήναι 1875 (φωτομηχανική ανατύπωση (Κυπριολογική Βιβλιοθήκη 4, εκδ. Θ. Παπαδόπουλλος), Λευκωσία 1975).*

Εκδοτική Αθηνών (Γ. Χριστόπουλου εκδ.), *Ιστορία ελληνικού έθνους: Τόμος Ι': Ο ελλητισμός υπό Ξένη κυριαρχία (περίοδος 1453-1669), Αθήνα 1974, Τόμος ΙΑ': Ο ελλητισμός υπό Ξένη κυριαρχία (περίοδος 1669-1821), Τουρκοκρατία-Λατινοκρατία, Αθήνα 1975, Τόμος ΙΑ': Ο ελλητισμός υπό Ξένη κυριαρχία (περίοδος 1669-1821), Τουρκοκρατία-Λατινοκρατία, Αθήνα 1975, Τόμος ΙΒ': Η Ελληνική Επανάσταση (1821-1832), Αθήνα 1975.*

Καραδημητρίου Ευθ., Δάλλα Σ., Τσίγκριλα Μ., *Η Ελληνική Επανάσταση του 1821. Έκθεση Κειμηλίων του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου, Λευκωσία Μάρτιος 1991, Αθήνα 1991.*

Καστρίτη Ν., *Η Ελλάδα του '21 με τη ματιά των Φιλελλήνων. Γαλλική φιλελληνική παραγωγή από τις συλλογές του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου, Αθήνα 2006*

Κουκίου-Μητροπούλου Δ., *Adam Friedel, Προσωπογραφίες Αγωνιστών της Ελληνικής Επανάστασης, Αθήνα 2007.*

Μεταλληνός Γ., *Τουρκοκρατία. Οι Έλληνες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, Αθήνα 1988.*

Παπαδερός Α., *Μετακένωσις. Ελλάδα, Ορθοδοξία, διαφωτισμός κατά τον Κοραή και τον Οικονόμο, μετάφρ. Εμμ. Γεωργουδάκης, Αθήνα 2010.*

Ράνσιμαν Στ., *Η μεγάλη Εκκλησία εν αιχμαλωσία, μετάφρ. Π. Αντωνοπούλου, Αθήνα 2010.*

Σάθας Κ., *Τουρκοκρατούμενη Ελλάς Ιστορικών δοκίμιον περί των προς αποτίναξιν του οθωμανικού ζυγού επαναστάσεων του ελληνικού έθνους (1453-1821), Αθήναι 1869 (Αθήνα 2¹⁹⁹⁵).*

Χασιώτης Ι., *Μεταξύ οθωμανικής κυριαρχίας και ευρωπαϊκής πρόκλησης, Ο ελληνικός κόσμος στα χρόνια της τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 2001.*

Χρυσάφη Α. Π., *Από την Επανάσταση στον Όθωνα. Η γένεση του ελληνικού κράτους μέσα από τεκμήρια και κειμήλια από το Ιστορικό Αρχείο Αντώνη & Κυριάκου Σκιαθά, Κατάλογος έκθεσης Δημοτικής Πινακοθήκης Πατρών (24 Μαρτίου – 20 Μαΐου 2007), Πάτρα 2007.*

Fraze Ch, *Ορθόδοξος Εκκλησία και ελληνική ανεξαρτησία 1821-1852, μετάφρ. Ι. Ροηλίδης, Αθήνα 1987.*

B. ΚΥΠΡΟΣ / CYPRUS

«Η Κύπρος και το 1821», περιοδικό Χρονικό, Ένθετο εφημ. Πολίτη, αρ. τ. 6, 21 Μαρτίου 1999.

Ζαχαριάδου Ε., *Η Κύπρος κατά τον πρώτο αιώνα της Οθωμανικής κατοχής (1570-1670)*, Ετήσια διάλεξη, Λεβέντιο Δημοτικό Μουσείο (25 Νοεμβρίου 1996, Ίδρυμα Αναστάσιος Λεβέντης), Λευκωσία 1997.

Ηλιάδης Ι., «Παράδοση και ανανέωση στην αρχιτεκτονική της Τουρκοκρατίας στην Κύπρο (1570-1878)», *Κυπριακά Σπουδαί* τ. 72 (2010) 113-137.

Θουκυδίδη Ι., «Χορηγούμεν το αργυρούν αριστείον του υπέρ ανεξαρτησίας της πατρίδος πολέμου εις τα τεσσαράκοντα επτά άτομα...», *Επετηρίδα Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών [Κύπρου]* 23 (1997) 273-301.

Κηπιάδου Γ., *Απομνημονεύματα των κατά το 1821 εν τη Νήσῳ Κύπρῳ τραγικών σκηνών*, Αλεξάνδρεια 1888.

Κιτρομπλίδης Π., *Κυπριακή Λογισούνη 1571-1878*, Λευκωσία 2002.

Κοκκινόφτας Κ., «Ο Κωνσταντίνος Κανάρης και η Κύπρος» *Πολιτιστική Κύπρος* 6 (1997) 38-45.

Κοκκινόφτας Κ., «Κύπρος και 1821», περιοδικό *Ιστορικά* εφημερίδα «Ελευθεροτυπία» Αθηνών, ημερομηνίας 18.7.2002, 10-16.

«Κύπριοι Εθελοντές. Σκλάβοι απελευθερωτές», *περιοδικό Ιστορικά, Ένθετο εφημ. Ελευθεροτυπία*, Αθήνα 18 Ιουλίου 2002.

Κύρρης Κ., «Νέαι ειδήσεις και ανέκδοτα έγγραφα περί Κυπριανού Θησέως, Νικολάου Θησέως και του πατρός αυτών Οικονόμου Παπά Σάββα» *Επετηρίς Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών [Κύπρου]* 11 (1982) 427-481.

Λουκάτου Σπ., «Καποδίστριας και Κύπρος», *Πρακτικά Β΄ Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου (Λευκωσία 1982)*, τ. Γ΄, Λευκωσία 1987, 99-127.

Μιχαήλ Μ., *Η Εκκλησία της Κύπρου κατά την Οθωμανική περίοδο (1571-1878). Η σταδιακή ανασυγκρότησή της σε θεσμό πολιτικής εξουσίας*, Λευκωσία 2005.

Μύαρης Γ. Κ., «Η Κύπρος και η πνευματική κίνηση του Νέου Ελληνισμού στα μέσα του 18ου αιώνα και ως τις αρχές του 19ου αιώνα», *Κυπριακά Σπουδαί* 71 (2009) 69-95.

Μύαρης Γ. Κ., «Νέα δεδομένα και ερευνητικά αιτούμενα για τον Ιωάννη Καρατζά, τον Κύπριο σύντροφο του Ρήγα», *Υπέρεια*, τ. 4, *Πρακτικά Δ΄ Διεθνούς Συνεδρίου «Φέροι-Βελεστίνο-Ρήγας»*, Βελεστίνο 2-5 Οκτωβρίου 2003, Αθήνα 2006, 709-736.

Παπαγεωργίου Σπ., *Ο Καποδίστριας και οι ρίζες του Κυπριακού*, Αθήνα 1977.

Παπακώστα Α., *Η συμβολή της Κύπρου εις την Επανάστασιν του Εικοσιένα*, Αθήνα 1955.

Πρωτοψάλτης Ε., *Η Κύπρος εις τον αγώνα του 1821*, Αθήνα 1971.

Σφυρόερας Β., *Ωδίνες και οδύνη μιας Επανάστασης. Το 1821 στην Κύπρο*, Λευκωσία 1993.

Φιλίππου Λ., *Κύπριοι Αγωνισταί*, Λευκωσία 1953.

Φιλίππου Λ., *Η Εκκλησία Κύπρου επί Τουρκοκρατίας*, επιμ. Α. Φυλακτού (Κυπριολογική Βιβλιοθήκη 3, εκδ. Θ. Παπαδόπουλλος), Λευκωσία 1975.

Φιλίππου Λ., *Τα Ελληνικά Γράμματα εν Κύπρω* (Κυπριολογική Βιβλιοθήκη, 12, εκδ. Θ. Παπαδόπουλλος), Λευκωσία 2000.

Χιδίρογλου Π., «Διοικητικοί τινες θεσμοί της Τουρκοκρατίας εν Κύπρω», *Κυπριακά Σπουδαί* 38-39 (1974-1975), 93-107.

Τσαγγαράκη-Αγγελομάτη Ε. (εισαγωγή - έκδοση - σχόλια), *Ιωάννου Σταυριανού (1804-1887). Πραγματεία των περιπετειών του βίου μου*, Αθήνα 1982.

Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister I., «Ιωάννης Καρατζάς ο Κύπριος και Αθανάσιος Ψαλίδας, ή ο έρωτας και τα αποτελέσματά του στη νεοελληνική λογοτεχνία του Διαφωτισμού» *Επετηρίς Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών* 31 (Λευκωσία 2005) 249-284.

Koumoulides J., *Cyprus and the War of Greek Independence*, Athens 1971.

Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄
Archbishop Makarios III Foundation

Πρεσβεία της Ελλάδος στην Κύπρο
Embassy of Greece in Cyprus

Χορηγός της Έκθεσης
Sponsor of the Exhibition

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΤΗΣ ΈΚΘΕΣΗΣ

Διοργανωτής: Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, Ελληνική Πρεσβεία στην Κύπρο,
Τράπεζα Eurobank EFG Κύπρου

Επιμελητής της έκθεσης: δρ Ιωάννης Α. Ηλιάδης

Σχεδιασμός καταλόγου έκθεσης και πινάκων: Δώρος Κακουλλής

Εκτύπωση: Lithocare

Κείμενα: δρ Ιωάννης Α. Ηλιάδης

Αγγλική μετάφραση: Γιαννάκης Σολωμού

Τοποθέτηση έργων: Αλέξης Ρουβήμ

Φωτογράφιση: Κωνσταντίνος Στυλιανού, Αρκαδικό Μουσείο Ιστορίας και Τέχνης

Δάνεισαν έργα τους:

Βυζαντινό Μουσείο, Πινακοθήκη και Βιβλιοθήκη Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄,
Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου, Μουσείο Λαϊκής Τέχνης και Αργυροχοΐας Εταιρείας Κυπριακών Σπουδών, Αρκαδικό Μουσείο Τέχνης και Ιστορίας, Συλλογές Θεόδουλου Θεοδούλου και Ανδρέα Πιτσιλλίδη, Γεωργίου Μύαρη και δρος Χαράλαμπου Γ. Χοτζάκογλου

Συμβολή στην οργάνωση της έκθεσης:

Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπέζης Κύπρου, Δημοτικό Κέντρο Τεχνών

Κύριος χορηγός:

Τράπεζα Eurobank EFG Κύπρου

Contributors to the Exhibition

Organiser: Archbishop Makarios III Foundation, Embassy of Greece in Cyprus,
Eurobank EFG (Cyprus)

Curator of the Exhibition: Dr. Ioannis A. Eliades

Design of the Exhibition's Catalogue and boards: Doros Kakoullis

Printing: Lithocare

Texts: Dr Ioannis A. Eliades

English translations: Yiannakis Solomou

Arrangement of the exhibits: Alexis Rouvim

Photographs: Konstantinos Stylianou, Arcadian Museum of History and Art

Lenders:

Byzantine Museum, Art Gallery and Library of the Archbishop Makarios III Foundation,
Holy Archbishopsric of Cyprus, Folk Art Museum and Silverwork and Goldsmithing of
the Society of Cypriot Studies, Arcadian Museum of History and Art, Collections of
Theodoulos Theodoulou and Andreas Pitsillides, George Miaris and Charalambos
Chotzakoglou.

Contribution for the organization of the exhibition:

Holy Archbishopsric of Cyprus, Society of Cypriot Studies, Bank of Cyprus Cultural
Foundation, Municipal Art Center

Major Sponsor:

Eurobank EFG (Cyprus)